

Μακεδονικά

Τόμ. 9 (1969)

Οι δυο έμμετρες μονωδίες για την τελευταία άλωση της Θεσσαλονίκης

Γιάννης Τσάρας

doi: [10.12681/makedonika.1041](https://doi.org/10.12681/makedonika.1041)

Copyright © 2015, Γιάννης Τσάρας

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Τσάρας Γ. (1969). Οι δυο έμμετρες μονωδίες για την τελευταία άλωση της Θεσσαλονίκης. *Μακεδονικά*, 9, 64–100.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.1041>

ΟΙ ΔΥΟ ΕΜΜΕΤΡΕΣ ΜΟΝΩΔΙΕΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΑΛΩΣΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Στή μνήμη
τοῦ ΓΙΑΝΝΗ ΚΑΛΑΝΤΖΗ

Ι. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Ἀνάμεσα στίς Μονωδίες, πού ἔχουμε γιά τήν τελευταία ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης στά 1430, ὑπάρχουν καί δυο ἔμμετρες πού πρωτοδημοσίεψε ὁ Σπ. Π. Λάμπρος¹. Ἐπειδή τίς Μονωδίες αὐτές τίς βρίσκουμε σάν ἀθεντικά κείμενα στή σχετική βιβλιογραφία, νομίζω πώς εἶναι ἀνάγκη νά τίς ἀναλύσουμε, γιά νά ἴδουμε, ποιά σχέση ἔχουν μεταξύ τους καί τί προσφέρει ἡ καθεμιά τους στήν ἄλωση αὐτή, καί νά τίς τοποθετήσουμε στή σωστή τους βάση. Ἡ μελέτη τους θ' ἀπαλλάξει ἀκόμα τοὺς ἱστορικοὺς ἀπ' τὸν πειρασμό κι ἀπ' τὸ μάταιο κόπο πὸς μποροῦν νά βροῦν σ' αὐτές καινούρια στοιχεῖα, σχετικά μὲ τὸ γεγονός αὐτό.

Εἶναι ἀλήθεια πὸς ὁ Λάμπρος στήν εἰσαγωγή του γιά τήν ἔκδοση τῶν κειμένων τους, προσπάθησε νά τίς σχολιάση καί νά τίς τοποθετήση ἱστορικά. Ὅμως οὔτε τὸν ἀπαραίτητο καιρὸ εἶχε ἴσως, γιά νά τίς μελετήση προσεκτικότερα, μὰ οὔτε καί τήν ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης εἶχε ὑπόψη του μὲ ὅλα της τὰ καθέκαστα.

Στὴν ἔρευνά μας αὐτή, γιά λόγους πού θὰ τοὺς δῆ ὁ ἀναγνώστης λίγο παρακάτω, ξεκινοῦμε ἀπ' τὴ δεύτερη Μονωδία κι ἔτσι ἀλλάζει ἡ σειρά, πού τίς δημοσιεύει ὁ Λάμπρος, ὥστε ἀπὸ δῶ καί πέρα ἡ δεύτερη νά εἶναι πρώτη κι ἡ πρώτη δεύτερη.

Α'. Η ΠΡΩΤΗ ΜΟΝΩΔΙΑ

1. Ὁ κ ὠ δ ι κ α ς. Τὴν πρώτη ἀπ' αὐτές τίς δυο Μονωδίες μὲ τὴν ἐπιγραφή «Μονωδία εἰς τὴν Θεσσαλονίκην», ἀπὸ 227 στίχους σὲ δαχτυλικὸ ἑξάμετρο, τὴ βρίσκουμε στήν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Νεάπολης μὲ ἀριθμ. Ἑλλην. κῶδ. Π-Ε-18 καί πιάνει τὰ φύλλα 3α-6β. Ὁ κώδικας, κατὰ τὸ Λάμπρο, εἶναι γραμμένος τὸ 15ο αἰῶνα².

2. Ὁ σ υ γ γ ρ α φ έ α ς. Ὁ Λάμπρος παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ ἓναν

1. Σ π. Π. Λ ά μ π ρ ο υ, Τρεῖς ἀνέκδοτοι Μονωδία εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἄλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης, «Νέος Ἑλληνεμνήμων», 5 (1908), σ. 369-391.

2. Λ ά μ π ρ ο υ, ἔ.ἀ., 5 (1908), σ. 369.

Προσφωνηματικὸ Λόγο «εἰς Δημήτριον Παλαιολόγον» ἐνὸς Ἰωσήφ, ποὺ εἶναι στὸν ἴδιο κώδικα μὲ τὴ Μονωδία, διατυπώνει, μὲ κάποια δισταχικότητα ὅμως, τὴ γνώμη πὼς ἴσως κι ἄλλα ἔργα αὐτοῦ τοῦ κώδικα νάναι τοῦ ἴδιου Ἰωσήφ. Ὅμως ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ Ἰωσήφ δὲν ξέρομε¹. Ἐκεῖνο ποὺ μποροῦμε νὰ ὑποστηρίξουμε μὲ βεβαιότητα εἶναι πὼς κι αὐτὴ ἡ Μονωδία εἶναι, σὰν τόσες ἄλλες Μονωδίες καὶ θρήνους τῶν τελευταίων χρόνων τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς Τουρκοκρατίας, ἀνώδυμη. Γι' αὐτὸ κι ὅλες τὸς εἶναι γραμμένες πάνω στὸ ἴδιο μοτίβο καὶ ποτισμένες βαθύτατα ἀπ' τὴν ἴδια νοοτροπία.

3. Περὶ τῆς Μονωδίας. Ὁ συνθέτης τῆς Μονωδίας θρηνεῖ τὴν πανάρχαιη καὶ τὴν πιὸ μεγάλη πολιτεία (= ἄστυ, στ. 2), ποὺ βρίσκεται ἀνάμεσα στὴν Εὐρώπη καὶ στὴν Ἀσία (στ. 2-6 καὶ 136-137), μὰ ὕστερ' ἀπ' τὴ Νέα Ρώμη (στ. 7), δηλαδὴ ὕστερ' ἀπ' τὴν Κωνσταντινούπολη. Ἡ *προωτεύουσα τοῦ Φιλίππου* (στ. 11) — ἔτσι τὴ θέλει τὴν πολιτεία ὁ συνθέτης — ποτὲ ἄλλοτε δὲ δοκίμασε συμφορὰ σὰν τὴν τωρινὴ (στ. 11-14), ποὺ γιὰ νὰ τὴ θρηνήσουν δὲ φτάνουν οὔτε οἱ τραγικοὶ ποιητές, οὔτε ὁ Ὀμηρος (στ. 78), οὔτε ὁ Ὀρφεάς, οὔτε ὁ Θάμυρης στ. (76-77).

Τὴν πολιτεία αὐτὴ *τὴ φύλαγε ὁ Αἰ-Δημήτριος* (στ. 24) *κι αὐτὸς τὴν προστάτευε στὰ παλιὰ τὰ χρόνια* (στ. 24-29) *γι' αὐτὸ κι ἦταν ἄπαρτη*. Τώρα ὅμως ἀκόμα καὶ οἱ πέτρες θὰ χύσουν πικρὰ δάκρυα γιὰ τοὺς κατοίκους τῆς, ποὺ ἄλλους τοὺς πῆραν σκλάβους καὶ τοὺς ἔστειλαν μακριά, ἄλλους τοὺς ἔβαλαν νὰ τραβοῦνε μέρα-νύχτα κουπί, ἐνῶ ἄλλοι πῆραν φαρμάκι καὶ πέθαναν (στ. 45-52).

Παρακάτω θυμᾶται τὶς ὁμορφιὲς τῆς πολιτείας καὶ τὶς συμφορὲς τῆς, ποὺ ξεπερνοῦν καὶ τὴ Σικελικὴ βραδιά (στ. 73) καὶ βάζει αὐτὸ τὸ γεγονός, ποὺ εἶναι ἀπ' τ' ἄγραφα *λίγο ἀργότερα ἀπὸ τότε ποὺ ἔφυγε ὁ δεσπότης τῆς, ὁ ἀδερφὸς τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Πόλης* (στ. 95-98).

Φέρνει ἔπειτα στὸ νοῦ του τὶς συμφορὲς τῶν Ὀλυνθίων καὶ τῶν Φωκέων, ποὺ τοὺς βρῆκαν ἀπ' τὸ Φίλιππο (στ. 110-112), καὶ τὸ τεῖχος τῆς Βαβυλώνας, ποὺ δὲ μπόρεσε ν' ἀντισταθῆ μπροστὰ στὴν ὄρμη τῶν Περσῶν (στ. 130-135). Πολὺ μεγάλη βέβαια καὶ πολὺ δυνατὴ ἦτανε κι *ἡ πολιτεία τῶν Θεσσαλῶν* (Μακεδόνων), ποὺ ξεπερνοῦσε στὴ δύναμη ὅλες τὶς ἄλλες πολιτείες, μὰ εἶχε κακὸ τέλος, γιατί ἔτσι ἦτανε θέλημα Θεοῦ (στ. 136-139).

¹ Ἀκολουθεῖ εἰς γενικὲς τῆς γραμμὲς ἡ καταστροφὴ τῆς πολιτείας μὲ

1. «..... δύναται ἴσως νὰ νομοθεῖ ἔργον Ἰωσήφ τινος, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι τοῦτο ἔργον εἶναι ὁ ἐν τῷ αὐτῷ κώδικι Προσφωνηματικὸς εἰς Δημήτριον Παλαιολόγον, πιθανῶς δὲ καὶ ἄλλα ἔργα τῶν ἐν αὐτῷ περιλαμβανομένων. Ἀλλὰ καὶ πάλιν τὶς οὗτος ὁ Ἰωσήφ ἄγνωστον (Λάμπρο, ἔ.ἀ., 5 (1908), σ. 369).

τά βάσανα τῶν κατοίκων της (στ. 140-149 πρβ. καὶ στ. 217-222), ποὺ ὁμοιά της ἔπαθε κάποτε καὶ ἡ Ἀθήνα μὲ τὴν ἄλλη Ἑλλάδα ἀπ' τὸν Ξέρξη (στ. 150-184), καὶ συνεχίζει τὸ θρῆνο γιὰ τὸ χαμὸ τῆς πολιτείας καὶ τὶς λογιῆς-λογιῆς καταστροφές της καὶ προπάντων γιὰ τὶς καταστροφές τῶν μνημείων της (στ. 185-222), γιὰ νὰ τελειώσει μὲ τὴν εὐχὴ νὰ εἶχε γίνει κἀν Ἀλκυόνη ἡ δύστυχη πολιτεία (στ. 227).

Ὅπως βλέπουμε λοιπὸν καὶ ἡ λογικὴ διάρθρωση τῆς Μονωδίας δὲν παρουσιάζει αὐστηρὴ συνέπεια. Ὁ συνθέτης δὲν εἶχε σκοπὸ νὰ δώσει τὸ ἱστορικὸ γεγονός, ὅς εἶναι καὶ στὴν πιὸ ἀτελὴ μορφή του, κὶ ἐκεῖ ἀπάνω νὰ συνθέσῃ τὸ θρῆνο ἢ νὰ τὸν ἀρχίσῃ καὶ καθὼς θὰ προχωρῆ, νὰ δίνῃ κὶ ἕνα-ἕνα τὰ στιγμιότυπα, ποὺ προβάλλουν ἀνάγλυφῃ τὴν ἄλωση. Τὰ βασικὰ λοιπὸν ἐσωτερικὰ στοιχεῖα τῆς Μονωδίας αὐτῆς, ποὺ πείθουν ἀναμφισβήτητα πὼς θέμα της εἶναι ἡ ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης, εἶναι τ' ἀκόλουθα :

- α. εἶναι πρωτεύουσα τοῦ Φιλίππου,
- β. ἔχει προστάτη καὶ ὑπερασπιστὴ της τὸν Ἄι-Δημήτηρ,
- γ. ὁ τελευταῖος δεσπότης της ἦτανε ἀδερφὸς τοῦ αυτοκράτορα τῆς Πόλης,
- δ. εἶναι πουλάνθρωπη πολιτεία τῶν Θετταλῶν (= Μακεδόνων).

Ὅλ' αὐτὰ ὅμως ἔχουν πάρα πολὺ στενὴ σχέση μονάχα μὲ τὴ Θεσσαλονίκη καὶ μὲ καμιά ἄλλη ἐλληνικὴ πολιτεία.

Σὰν πρόσθετο βοηθητικὸ στοιχεῖο ἔρχεται τώρα καὶ ἡ ἐπιγραφή τῆς Μονωδίας, «Μονωδία εἰς τὴν Θεσσαλονίκην», ποὺ μπορεῖ βέβαια νά ναι τοῦ ἀντιγραφέα τοῦ κώδικα, δείχνει ὅμως αὐτὴ πὼς καὶ σ' αὐτὸν δημιούργησε τὴν πεποίθησιν πὼς πρόκειται γιὰ τὴν τελευταία ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης στὰ 1430. Ὅλ' αὐτὰ τὰ στοιχεῖα πάλι μαζὶ μὲ τὸ περιεχόμενόν της γενικότερα δὲν ἀφήνουν καμὴν ἀμφιβολία πὼς ἡ Μονωδία μιλάει γιὰ τὴν τελευταία ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης στὰ 1430.

4. Πηγὲς τῆς Μονωδίας. Γιὰ τὴν ἄλωση αὐτὴ τῆς Θεσσαλονίκης, ἐπειδὴ ὁ συνθέτης τῆς Μονωδίας δὲν ἔχει καμὴν ἄμεση ἐμπειρία, στηρίζεται μονάχα στὴ φήμη. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν τὴ δίνει στὴν εἰδικὴ καὶ συγκεκριμένη της μορφή, ὅπως θὰ τὴ δώσει ἀργότερα ὁ συνθέτης τῆς δεύτερης Μονωδίας, μὰ σὲ μιὰ μορφή φανταστικὴ, ὑποθετικὴ, ὅπως θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ. Κὶ αὐτοῦ ἔχουν τὴν αἰτία τους ἡ γενικότητα καὶ ἡ ἀοριστία ποὺ παρουσιάζει ἡ Μονωδία στὸν ἀναγνώστη, ποὺ δὲν ξέρει τὸ περιστατικὸ καλὰ, καθὼς κὶ ὅ,τι ἄλλο σχετίζεται μὲ τὴν ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης τῶν τελευταίων βυζαντινῶν της χρόνων.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς ὁ συνθέτης σὲ ἀρκετὰ σημεῖα τῆς Μονωδίας πασκίζει νὰ σταθῇ στὸ στέρεο ἔδαφος τῆς ἱστορίας, ὅμως αὐτὸ ἔχει σχέση μὲ τὴν

προβυζαντινῆ ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης. Μά καί τότε πέφτει σέ βασικά ἱστορικά σφάλματα, ὅπως λόγου χάρη, ὅταν ὀνομάζει τῆ Θεσσαλονίκη πρωτεύουσα τοῦ Φιλίππου (στ. 11) κι ἄς ἐξηγήσουμε, ὅπως θέλουμε μιὰ τέτοια ἱστορικὴ ἀνακρίβεια. Χτυπητὴ εἶναι ἡ τάση του νὰ δείξει τὴν ἀρχαιομάθειά του, κι αὐτὴ τὸν κάνει ν' ἀνακατεύη ἄσκοπα, μὰ κι ἐπιζήμια, πλῆθος εἰδωλολατρικά μὲ χριστιανικά στοιχεῖα.

5. Χ ρ ο ν ο λ ό γ η σ η τ ῆ ς Μ ο ν ω δ ί α ς. Ὁ συνθέτης γράφει τὴ Μονωδία του, μόλις διαδίνεται ἡ εἶδηση γιά τὴν ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐπηρεασμένος λοιπὸν ἀπ' τὴν ἄλωση κι ἀπ' τὰ διαβάσματά του γύρω ἀπ' τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ λογοτεχνία, ποῦ ἡ σπουδὴ τῆς βρισκόταν ἀκόμα στὴν πρώτη της ἐξόρμησι, βρίσκει τὴν εὐκαιρία νὰ κάμῃ τὴ θεματογραφικὴ του ἄσκηση γύρω ἀπ' τὴν ὀμηρικὴ τεχντροπία γενικά.

Ὁ Λάμπρος προσπαθώντας νὰ βρῆ τὴ σχέση τῆς Μονωδίας μὲ τὴν ἄλωση αὐτῆ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ νὰ τοποθετήσῃ σωστά τὴν ἱστορικὴ τῆς ἀξία γράφει : «...εἶναι πολὺ μᾶλλον ἀόριστος καὶ ἐλάχιστα εἰσφέρει νέα εἰς τὰ ἤδη γνωστά περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης ἐν ἔτει 1430. Διὰ τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ὁ γράψας αὐτὴν οὔτε ἐξ αὐτοψίας οὔτ' ἐκ μελέτης ἐγένισκε πολλὰ τινα περὶ αὐτῆς, ἡ δὲ μονωδία αὐτοῦ εἶναι ἀπλοῦν στιχουργικὸν γύμνασμα. Ἄλλ' ὅτι καὶ αὐτὴ ἀναφέρεται εἰς τὴν ἄλωσιν ὑπὸ τῶν Τούρκων γίνεται σαφὲς ἐκ τῶν στίχων 97-98, ἐν οἷς γίνεται ἀνωνόμως μνεῖα τοῦ κασιγνήτου τοῦ αὐτοκράτορος, ἦτοι Ἄνδρόνικου Παλαιολόγου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰωάννου Η' καὶ ἀδελφοῦ τοῦ Μανουήλ»¹. Ἡ γνώμη αὐτῆ τοῦ Λάμπρου εἶναι σωστὴ. Ἀκατανόητα εἶναι μονάχα ὅσα λέει γιά τὸ βαθμὸ τῆς συγγένειας, ποῦ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννη τὸν Η' Παλαιολόγο καὶ στὸν τελευταῖο δεσπότη τῆς Θεσσαλονίκης Ἄνδρόνικο Παλαιολόγο. Ὁ Λάμπρος ἐδῶ τὸν Ἄνδρόνικο μιὰ τὸν θέλει ἀδερφὸ τοῦ αὐτοκράτορα καὶ μιὰ γιό του. Κι ὅμως, ὅπως ξέρουμε, ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος εἶναι δεῦτερος γιὸς τοῦ Μανουήλ Β', ἐνῶ ὁ Ἄνδρόνικος τρίτος γιὸς του. Ὁ Ἄνδρόνικος αὐτὸς δηλαδὴ εἶναι ἀδερφὸς τοῦ αὐτοκράτορα Ἰωάννου τοῦ Η' κι ὄχι γιὸς του, ὅπως τὸν θέλει ὁ Λάμπρος, μὰ οὔτε κι ἀδερφὸς τοῦ Μανουήλ, ἀφοῦ κι ὁ Ἰωάννης κι ὁ Ἄνδρόνικος εἶναι ἀδέρφια καὶ παιδιά τοῦ Μανουήλ Β'².

1. Λάμπρου, ἔ.ἀ., 5 (1908), σ. 370-371.

2. Φραντζῆς, ἔκδ. Παπαδοπούλου, σ. 70, στ. 14-17 καὶ σ. 125, στ. 1-2. ἔκδ. Βόννης, σ. 65, στ. 14-18 καὶ σ. 122, στ. 2-3. Χαλκοκονδύλης, ἔκδ. Darkó, τ. 1, σ. 192, στ. 13 καὶ σ. 193, στ. 3-4. ἔκδ. Βόννης, σ. 205, στ. 6 καὶ 20. Δούκας, ἔκδ. Grecu, σ. 175, στ. 2-3 καὶ σ. 247, στ. 6-8. ἔκδ. Βόννης, σ. 133, στ. 21-22, σ. 134, στ. 5-6 καὶ σ. 197, στ. 1-4.

6. Ἡ ἀξία τῆς Μονωδίας. Ἡ πρώτη Μονωδία παρουσιάζει μιὰ γενικότητα στοῦ περιεχόμενό της, γιατί τῆς λείπει ἡ ἱστορική βάση. Μιλáει βέβαια γιὰ τὴν ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης, ἀλλὰ τὴν ἄλωση αὐτὴ ὁ συνθέτης οὔτε τὴν εἶδε οὔτε ἄκουσε ἀπὸ κάποιον νὰ τοῦ τὴ διηγηταί. Ἄκουσε μονάχα πὼς ἔπεσε ἡ Θεσσαλονίκη στοὺς Τούρκους. Αὐτὸ πάλι χωρὶς ἄλλο θὰ τόχη μάθει ἀπ' τοὺς Βενετσιάνους, ἀφοῦ αὐτοὶ ἐνδιαφέρονταν ἄμεσα γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη κι οἱ δικοὶ τους διοικητὲς τῆς Εὐβοίας ἔστειλαν τὴ γνωστὴ μας ἔκθεση¹ μὲ τὰ γεγονότα τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ συνθέτης τῆς δὲν ἔχει ἱστορική βάση, πού νὰ στηρίξει τὴν Μονωδία του, ἀφήνει τὴν φαντασία του νὰ τρέχει ἀδέσποτη στὸν κόσμο τοῦ παρελθόντος, νὰ κορφολογῇ ὀνόματα ἀπ' τὴ μυθολογία, χωρὶς νὰ ἔχουν συχνά καμιά σχέση μὲ τὸ θέμα του, καὶ ν' ἀναζητᾶ στὴν ἱστορία περιστατικά, πού νὰ στηρίξει τὶς συμφορὲς τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπως μπορούσε νὰ τὶς φανταστῆ αὐτὸς μὲ τὴ βοήθεια γενικότερα τῆς ἱστορίας. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ Μονωδία του δὲ θυμίζει ἀμέσως τὴν ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης τοῦ 1430.

Ἐξάλλου, μιὰ κι ὁ πρωταρχικὸς σκοπὸς του εἶναι ἡ θεματογραφικὴ ἄσκηση — «ἀπλοῦν στιχουργικὸν γύμνασμα» τὸ θέλει ὁ Λάμπρος — ὅπως εἶδαμε, δὲν ἐνδιαφερόταν οὔτε γιὰ τὶς ἱστορικὲς πηγές του οὔτε γιὰ τὴν ἀντικειμενικότητά του.

Ἡ Μονωδία του ὡστόσο μ' ὄλες τὶς γλωσσικές, τὶς μετρικὲς καὶ τὶς ἄλλες τεχνικὲς ἀτέλειές της καὶ μ' ὄλο πού ἡ σχέση της μὲ τὴν ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι πολὺ ρηχὴ, ἔχει τὴν πρωτοτυπία της. Γιατὶ ὁ συνθέτης μὲ τὴ μόρφωση πού διαθέτει καὶ μὲ τὶς φτωχὲς ἱστορικὲς γνώσεις γιὰ τὸ θέμα του προσπαθεῖ νὰ συνθέσῃ μιὰ Μονωδία μὲ σύγχρονο περιεχόμενο, ἀλλὰ καὶ μὲ ὀμηρικὴ τεχντροπία.

Β'. Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΜΟΝΩΔΙΑ

1. Ὁ κώδικας. Ἡ δευτέρη Μονωδία μὲ τὴν ἐπιγραφή «Μονωδία εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν διὰ στίχων² ἥρωικῶν» ἀπὸ 338 ἐξάμετρους στίχους βρῖσκεται στὴν Πατριαρχικὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Καίρου μὲ ἀριθμ. κώδ. 35 καὶ πιάνει τὰ φύλλα 180α-186α. Ὁ κώδικας, κατὰ τὸ Λάμπρο³, εἶναι γραμμένος στοῦ 15ο αἰώνα.

1. Βλ. τὴ σχετικὴ ἔκθεση τοῦ Κ. Δ. Μέρτζιο, Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἱστορίας, Θεσσαλονίκη 1947, σ. 90-92.

2. Ὁ Λάμπρος, ἐνῶ στὴν ἐπιγραφή τῆς Μονωδίας μεταχειρίζεται τὴ λέξη στίχων, στὴν εἰσαγωγή του μεταχειρίζεται τὴ λέξη μέτρον, ὅσες φορὲς χρειάστηκε νὰ τὴ μεταχειριστῆ.

3. Λάμπρος, ἔ.α., 5 (1908), σ. 369.

2. Ὁ σ υ γ γ ρ α φ έ α ς. Ποιός εἶναι ὁ συνθέτης κι αὐτῆς τῆς Μονωδίας, δὲν ξέρουμε. Εἶναι κι αὐτὴ σάν τόσα ἄλλα βυζαντινὰ καὶ μεταβυζαντινὰ κείμενα, ποὺ τὰ γράφουν ἀνώνυμα, ἀφοῦ στὴ μεσαιωνικὴ κοινωνία τὸ ὄνομα, ὅταν κιόλας δὲν ἦταν ἀπὸ τζάκι, δὲν εἶχε καμιάν ἀξία. Ὁ συνθέτης πρέπει νὰ εἶναι κάποιος Ἑλληνοπόουλος, ποὺ φεύγοντας ἀπ' τὴν Ἑλλάδα, λίγο πρὶν πέση ἢ Πόλη ἢ καὶ ἀμέσως ὕστερ' ἀπ' τὸ πέσιμό της, ἔφτασε πρόσφυγας, μὲ τὴν ψυχὴ στὸ στόμα, στὴ φιλόξενη Ἰταλία, ὅπου βρῆκε στοργικὸ καταφύγιο. Ἐδῶ λοιπὸν τοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ σπουδάσῃ τὴ λογοτεχνία τῶν προγόνων του, ἀφοῦ τὴ σπούδαζαν τόσοι ἄλλοι ξένοι. Δὲ μπορούμε ὁμως νὰ πιστέψουμε πὼς εἶναι Θεσσαλονικιός, γιατί τότε τὸ ἐνδιαφέρον του θὰ ἦτανε πιὸ ζωηρὸ καὶ θάθελε νὰ πῆ περισσότερα καὶ πιὸ συγκεκριμένα γιὰ τὴ συμφορὰ αὐτῆς τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του.

3. Π ε ρ ἱ λ η ψ η τ ῆ ς Μ ο ν ω δ ἱ α ς. Ἡ μονωδία ἀρχίζει μὲ τὸ θρῆνο γιὰ τὴν πιὸ ὁμορφὴ καὶ τὴν πρώτη πολιτεία, ἀλλ' ὕστερ' ἀπ' τὴν Πόλη, ποὺ χάθηκε καὶ ποὺ τὴ συμφορὰ της δὲ θὰ μπορούσε νὰ τὴ θρηνήσῃ οὔτε ὁ καλύτερος τραγουδιστῆς τῆς ἀρχαιότητος (στ. 1-10). Συγκρίνοντας ἔπειτα τὴν συμφορὰ της μὲ τὴ συμφορὰ τῆς Θήβας ἀπ' τὸ Μεγαλέξανδρο (στ. 11-18) συνεχίζει μὲ τὸ θρῆνο (στ. 19-43) γιὰ νὰ θυμηθῇ τὴ συμφορὰ τῆς Ἱερικῶς (στ. 44-54). Θυμᾶται ὕστερα πὼς τὴν πολιτεία αὐτὴ τὴν ὑπερασπιζόταν παλαιότερα ὁ Ἄι-Δημήτρης καὶ γι' αὐτὸ ἦτανε τότες ἄπαρτη, μὰ τώρα ἔπεσε ἀπ' τὶς ἀμαρτίες τῶν κατοίκων της (στ. 55-66) καὶ δίνει μιά γενικὴν εἰκόνα τοῦ τί τραβήζανε αὐτοὶ πέφτοντας στὰ χέρια τῶν Τούρκων (στ. 67-83).

Ὅμως τοὺς κατοίκους της τοὺς βρῆκε παλιότερα κι ἄλλη ἀνάλογη συμφορὰ, ὅταν τὴν πῆραν οἱ Σαρακηνοὶ κουρσάροι, ποὺ, ἀφοῦ τὴν διαγούμισαν, ἔσφαξαν ὄλους τοὺς ἠλικιωμένους κι ἄρρωστους, πῆραν σκλάβους ὄλους τοὺς νέους καὶ τὶς νέες, τοὺς φόρτωσαν στὶς φελοῦκες τους, ἔβαλαν φωτιά στὴν πολιτεία καὶ ξεκίνησαν ἀφήνοντας πίσω τους ἓνα θέαμα σπαραχτικὸ (στ. 83-111).

Ξαναγυρίζει πάλι στὸ θρῆνο γιὰ τὴν τωρινὴ συμφορὰ τῆς πολιτείας κι ἀπ' τὸ στίχο 131 τὴν περιορίζει στὴν πολιορκία της. Τὴν τρίτῃ μέρα κιόλας, λέει ὁ συνθέτης, μόλις ἄρχισε ἡ πολιορκία (στ. 155), ἡ πολιτεία πέφτει κι οἱ ἐχθροὶ σὰ σμᾶρὶ ἀρχίζουν νὰ τρέχουν μέσα στοὺς δρόμους καὶ νὰ τὴ διαγομίζουν. Δίνει ἓνα γενικὸ στιγμιότυπο ἀπ' τὴ συμφορὰ τῶν κατοίκων της καὶ φτάνει ὡς τὸ σημεῖο, ποὺ οἱ ἐχθροὶ ἀρχίζουν ν' ἀνοίγουν τοὺς τάφους καὶ νὰ γκρεμίζουν τοὺς ναοὺς, γιὰ νὰ βροῦνε κρυμμένους θησαυροὺς (στ. 188).

Κάποτε — θυμᾶται ὁ συνθέτης — κι ὁ Συναχειρὴμ πῆγε νὰ πάρῃ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἀναγκάστηκε ὁμως νὰ γυρίσῃ πίσω μὲ τὰ λίγα ἀπομεινάρια

του στρατού του καταντροπιασμένος. Μά δὲν ἔγινε κι ἐδῶ τὸ ἴδιο (στ. 189-204). Δίνοντας μάλιστα τὴν εἰκόνα τοῦ μακελιοῦ, ποῦ ἔγινε μέσα στὴν πολιτεία, μεταχειρίζεται κι αὐτὸν τὸν ἴδιο ὀμηρικό στίχο, ποῦ μεταχειρίστηκε καὶ ὁ Ἀναγνώστης στὸ Χρονικό του :

Ἐλλῶρια μὲν οἰωνοῖσι πᾶσιν ἔθεντο
κύνεσι... (στ. 210-211).

Ἀπὸ δὴ καὶ πέρα ἡ Μονωδία διηγίεται τὸ γεγονός, ὅπως τὸ ἐκθέτει τὸ Χρονικό τοῦ Ἀναγνώστη μαζί με τὴ Μονωδία, ποῦ βρίσκεται στὸ τέλος του. Κάποια στιγμή κιόλας ὁ συνθέτης φέρνει στὴν ἀνάμνησή του καὶ τὴ Βενετοκρατία (στ. 248-275), γιὰ νὰ συνεχίσει τὸν ὕμνο γιὰ τὶς ὁμορφιὲς τῆς πολιτείας, μὰ καὶ τὸ θρήνο γιὰ τὸν ἄδικο χαμὸ τῆς. Ἄν ὅμως δὲ λῆη, ποιά εἶναι ἡ πολιτεία αὐτή, δὲ δυσκολεύεται κανεὶς καὶ νὰ καταλάβῃ πὼς πρόκειται γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη.

Τὸ μεγαλύτερο λοιπὸν μέρος τῆς Μονωδίας αὐτῆς μιλάει γιὰ τὴν τελευταία ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης. Μονάχα ποῦ κι αὐτή, στὴ λογικὴ διάρθρωση τῶν περιστατικῶν, παρουσιάζει ἀνάλογη ἀκαταστασία με τὴν πρώτη Μονωδία. Στέκομαι μονάχα σὲ δυὸ συγκεκριμένα παραδείγματα: γιὰ τὸν Ἄι-Δημήτρη μιλάει δυὸ φορὲς (στ. 55-65 καὶ 301-309), ἐνῶ γιὰ τὴν τύχη τῶν κατοίκων τρεῖς (στ. 67-84, 121-188 καὶ 205-334). Ἐνα ἄλλο μέρος καταγίνεται με τὴν παλιότερη ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης κι ἓνα τρίτο τέλος, τὸ πιὸ μικρὸ αὐτό, ἔχει στοιχεῖα ποῦ παίρνει ἀπ' τὴ μυθολογία κι ἀπ' τὴν Παλαιὰ Διαθήκη. Ὅμως γιὰ πολὺ περισσότερα πράγματα θὰ φωτίσουν τὸν ἀναγνώστη οἱ συγκριτικοὶ πίνακες, ποῦ ἀκολουθοῦν.

4. Συγκριτικοὶ πίνακες

α. μεὶ στοιχεῖα γλωσσικὰ

Μονωδία 1η		Μονωδία 2η	
Ἄϊδαο πυλάων	στ. 149	Πύλαις Ἄϊδαο	στ. 20
		ἔς πύλας Ἄϊδαο	στ. 277
ἀλεγεινὸν θέαμα	στ. 148	θέαμα ἀλεγεινὸν	στ. 109
		ἀλεγείνω	στ. 122
... Ὡ πόποι, τί δέ, οὐ πλήθη μερόπων τ' ἀχθαίρη ἀμ- πλακιῶν		ὡς καὶ ταῦτα μὲν ἔπλετο ἔνεκα ἀμ- πλακιῶν	στ. 230
ταύτη τοι θεῖον δ' ἄρ ἡμέας λι- πὼν γ' ὄντως;	στ. 32-34		
ἀμπλακία	στ. 33	ἀμπλακία	στ. 230
ἀμφιτρίτη	στ. 6, 49	ἀμφιτρίτη	στ. 246, 295

Μονωδία 1η

ἀριστεύς δ' ὃ γε θεῖος μύστης φρου- ρός ταύτη	στ. 24
ἄστυ,	στ. 2, 11, 43, 65, 157
Ἄστυ Φιλίππου	στ. 11

δαίμων δ' ἄρα τις βασκίνας τοῦτό γε ρίψας	στ. 104
νόον μέντοι γε παρεόντ' οὐτ' ἔσχον γ' ὡς ἐχρῆν	στ. 105
... θεοῖο δ' ἄρα	

τὴν δ' ὥστ' ἐκπέρσαι βαρβάρων ἔθνεϊ δόντος	στ. 138-139
ἐχθαίρω	στ. 33
διεχθαίρω	στ. 41
μεσσηγὺς	στ. 6,18

μετίει τόνδ' ἀξίως	στ. 159
--------------------	---------

νεῶν κάλλη	στ. 206
------------	---------

οἶδ' οἱ πρόωλεις πανώλεις τε	στ. 47
------------------------------	--------

πύλαι	στ. 80, 149, 219
-------	------------------

... σμήνος βαρβάρων	στ. 30
---------------------	--------

δείλαιοι Φωκαεῖς	στ. 112
------------------	---------

Δηλαίων τ' Ἑρρετριαίων	στ. 164
------------------------	---------

ὃ δηλαῖα πασῶν πολιῶν	στ. 185
-----------------------	---------

ὡς ὄφελλον ἄρα	στ. 147
----------------	---------

οὐ τι δραμάτων τε τραγικῶν τε θ' Ὀμήρου γλῶττ' ἐξαρκείη...	στ. 8-9
---	---------

Μονωδία 2η

κλέος ἀήττητον Δημητρίου	στ. 55
θεῖος Δημήτριος	στ. 309
ἄστυ, στ. 8, 29, 107, 130, 142, 222, 245	
Φιλίπποιο ἄστυ	στ. 8
Φιλίπποιο γε ἄστει	στ. 130
Τί δ' ἄρ' ἄλλ' ἢ γ' εἰσπραξίς τε δικαίη/ὧν πεπαρφηγάμεν θεῖον ἐπ' ἀσυγγνωστα;	στ. 65-66

ἐχθαίρω	στ. 323
---------	---------

μεσσηγὺ	στ. 293
---------	---------

ὕμνησ' ἀξίως	στ. 34
--------------	--------

μυρήσοιμ' ἂν ἀξίως	στ. 120
--------------------	---------

Τίς δ' ἄρ' ἀξίως τραγωδεῖ...	στ. 221
------------------------------	---------

νηῶν ἀπειρῶν ἀμίμητον ἰδέσθαι χρῆμα	στ. 33
--	--------

νηῶν ἀγακλειτῶν πάνυ γε χαριέν- των	στ. 297
--	---------

ἐξώλης προόλης τε	στ. 134
-------------------	---------

προὔκειτ' ἀλεγεινὸν παντ' ἐσόρα- μα	στ. 36
--	--------

προὔκειντ' ἀλεγεινὸν πᾶσι θέαμα	στ. 80
---------------------------------	--------

... προὔκειντ' εἰς ἄγος...	στ. 229
----------------------------	---------

πύλαι	στ. 20, 277
-------	-------------

᾽Ως σμήνος μελισσῶν	στ. 158
---------------------	---------

ἢ δηλαῖα	στ. 20
----------	--------

᾽Ως ὄφελόν γε...	στ. 20
------------------	--------

Μονωδία 1η

Οὐ μὴν Ὀρφέως γ' ἢ λύρα τρα-
γωδεῖη ταυτί/μήτε Θάμυρις δ' ἄρ'
ἐξαρκεῖη . . . στ. 76-77
ἄστυ γ' ἐκ τῶν παντός αἰῶνος γιγνο-
μένων/οἶόν τ' ἦδη γ' Εὐρώπης τε
μέγ' Ἀσιάτιδος/γαίης κάρτα πελώ-
ριον οὐθ' ἕτερον τοιόνδε στ. 2-4

Μονωδία 2η

Ὀρφέως ἦττηνται μουσικοῦ Θαμύ-
ριδός τε
λύρ', ἐτι μὴν Τερπάνδρου ἀμύμο-
νος Λεσβαίου στ. 6-7

Εὐκόλη εἶναι καὶ γιὰ τοὺς δυοὺς συνθέτες ἢ ἐξύμνηση τῆς Θεσσαλονί-
κης. Σ' αὐτὸ τοὺς βοηθοῦν πολὺ καὶ τὰ παλαιότερα κείμενα, ποὺ μπορού-
σανε νὰ ἔχουν στη διάθεσή τους. Σημειῶνω ἐδῶ τὴν ἀνάλογη φρασεολο-
γία, ποὺ μεταχειρίζεται ὁ καθένας τους.

ἄγαλμα δ' ἔσταδς πάντοσ' ἐνιδρυ-
μένον γε στ. 13

Ἔ μοι κάλλος ἀμίμητον χρῆμά τοι
θεῖον στ. 66

πολίων ἀρίστων τὴν δε στ. 101

πόλεως εὐναιομένης Θετταλῶν/ῶσ-
περ ἅπάντων πασῶν ἐκράτει πολίων
τε στ. 136-137

Θεῖον ἄγαλμ' ἄρρητον γαίης ἠὲ
θαλάττης στ. 188

ἀρίζηλον . . . ἄστυ στ. 29

Ἄειθαλῆς ἦν ὅτε πολλὸν χαρίτων
τε βρίθουσα στ. 121-122

. . . Θετταλῶν τε
πρωτίστην πόλεων στ. 131-132

Ἔ πρότερον μὲν ἔδος κόσμιον ἐρα-
τεινὸν τε στ. 223

Ἔ πάρος μαρτύρων ἀγλαΐσμα θεῖον
στ. 225

Ἔρθης μὲν πρότερον κρείττων πο-
λίων στ. 280

Καὶ γὰρ ἔοικε παραδείσῳ ἀειθαλεῖ
μάλα/τερπνῆν, ἠδίστην ἐπιβάλλου-
σιν ὀφθαλμοῖς,/χάριν ὄσσην βρα-
βεύοντι θέσεώς τε θεωρήης/καὶ
προσέτι γ' ἀπολαύσεως.

στ. 284-287

Ἄγαλμα Θετταλῶν στ. 310

Ἄλλά, μιὰ καὶ μιλοῦν γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη, ἀπαραίτητο φυσικὰ τοὺς εἶναι νὰ
μιλήσουν καὶ γιὰ τὸν Ἄι-Δημήτρη. Ἔτσι τὸν θυμᾶται ὁ πρῶτος συνθέτης
(στ. 23-29), ἀλλὰ τὸν θυμᾶται κι ὁ δεῦτερος δυο φορὲς (στ. 55-65 καὶ 301-309).

β. μὲ στοιχεῖα μυθολογικὰ

	Μονωδία 1η	Μονωδία 2η
Ἄϊδης	149	20, 277
Ἄλκιώνη	227	—
Ἄρης	—	110, 154
Δίκη	158	—
Ἐρκούλιος	—	305
Ἐρμῆς	—	298
Ἡλιάδες	225	—
Ἡλιος	195	—
Ἡρακλῆς	68	—
Ἡφαιστος	—	103
Ἡὼς	71	—
Θάμυρις	77	6
Ἴρις	—	28
Λυκοῦργος	213	—
Μίνως	212	—
Μοῦσαι	207	187, 298
Νύμφαι	15	—
Ὀρφεὺς	76	6
Πληϊάδες	193	—
Ραδάμανθυς	210	—
Σελήνη	195	—
Τέρπανδρος	—	7
Υἱάδες	193	—
Ὠκεανὸς	10, 198	—
Ὠρίων	194	—

γ. μὲ στοιχεῖα ἱστορικὰ

	Μονωδία 1η	Μονωδία 2η
Ἄγαρ	—	132, 252
Ἀδριανὸς	—	127
Ἀθηνᾶ	154	—
Ἀθηναῖοι	184	—
Ἀθήνησι	73, 151, 169	242
Αἰγαῖον	156	—
Αἴγυπτος	—	87

	Μονωδία 1η	Μονωδία 2η
*Αλέξανδρος	—	13
*Αντωνίνος Μάρκος	125	—
*Ασία	—	170, 295
*Ασιάτης	—	75
*Ασιάτις γῆ	3-4	75
Αύσονοι	—	79, 176, 242, 324
Βαβυλώνιοι	130, 151	—
Γάζα	—	312
Γεώργιος	—	93
Δαρείος	133	—
Δημήτριος	—	55, 309
*Ελλάς	153, 168	293
*Ελλην	180, 211, 224	—
*Ερετριεύς	164	—
Εϋβοία πόλις	93	—
Εϋρώπη	3	2, 271, 296
Θεός	—	84
Θεταλοί	136, 168	131, 310
Θῆβαι	—	13
Θηβαῖοι	18, 167	13
*Ιεριχούνια τείχη	—	44
*Ιερουσαλήμ	—	191
*Ιησούς	—	45
*Ιορδάνης	—	45
*Ισμαηλίται	—	262
*Ισραηλίτης	—	46
Κουρήται	—	175
Κῦρος	132	—
Λάκωνες	168	—
Λατῖνοι	—	250, 260
Μακεδονία	—	129, 293
Μῆδοι	132	—
Ναζιραῖοι	—	84, 177
Ναυή	—	46
Ξέρξης	152	—
*Ολύμπιος	—	51
*Ολυμπος	40, 72, 197	165, 199, 288, 314
*Ολύθιος	111	—

	Μονωδία 1η	Μονωδία 2η
Ὅμηρος	8	—
Πέρσαι	132	202, 239
Περσὶς γῆ	—	190
Ρωμαῖοι	98	—
Ρώμη	7	—
Σαλαμίς	174	—
Σαρακηνοὶ	—	87
Σεμίραμις	130	—
Σεναχηρείμ	—	189, 202
Σικελικὸν πάθος	73	—
Σιών	—	119, 214
Σμύρνη	123	240
Σόλων	210	—
Τροίζην	173	—
Φίλιππος	11, 110	8, 130
Φωκίων	112	—

Οἱ πίνακες αὐτοὶ δείχνουν τὰ κοινὰ γλωσσικά στοιχεῖα καὶ τοὺς κοινοὺς λεκτικούς τρόπους, καθὼς καὶ τὰ μυθολογικὰ καὶ ἱστορικὰ στοιχεῖα, ποὺ συναντοῦμε στὶς δύο Μονωδίες κι ἐπαληθεύουν κι ἀπ' τὴ δική τους πλευρὰ τὴ στενὴ σχέση ἀνάμεσά τους. Ἀλλὰ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ δείχνουν ἀκόμα κι ὡς ποιοῦ βαθμοῦ ὁ κάθε συνθέτης εἶναι ἀρπαγμένος ἀπ' τὴ μυθολογία ἢ ἀπ' τὴν ἱστορία καί, πέρ' ἀπ' αὐτά, τίς πρώτες ἐπιδράσεις καὶ τὴν πορεία γενικά, ποὺ ἔχουν πάρει τὴν ἐποχὴ αὐτὴ οἱ ἑλληνικὲς σπουδὲς στὴν Ἰταλία.

Ἔτσι ὁ πρῶτος συνθέτης πατάει γερά περισσότερο στὴ μυθολογία, ἐνῶ ὁ δεύτερος ἀπλώνεται περισσότερο στὴν ἱστορία. Ἀλλὰ καὶ πάλι ὄχι μονάχα στὴν ἑλληνικὴ ἱστορία, μὰ καὶ στὴν ἱστορία τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν καὶ προπάντων στὴν ἱστορία τῶν Ἑβραίων (Παλαιὰ Διαθήκη). Γενικότερα οἱ πίνακες αὐτοὶ δείχνουν πὼς ὁ συγγραφέας, ποὺ συναρπάζει τοὺς σπουδαστὲς τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας, εἶναι ὁ Ὅμηρος. Ἐνῶ ὁμοίως ὁ πρῶτος συνθέτης βρίσκεται ἀκόμα στὰ πρῶτα βήματα τῶν ὁμηρικῶν σπουδῶν του, ὁ δεύτερος, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω, ποὺ πρέπει νὰ ἔχη γράψει τὴν Μονωδία του κάμποσα χρόνια ἀργότερα, παρουσιάζει μιὰ σημαντικὴ πρόοδο στὴ γνωριμία του μ' αὐτές.

Σημειώνουμε τὰ κυριότερα στοιχεῖα ποὺ παίρνει ἀπ' τὴν πρώτη Μονωδία ὁ συνθέτης τῆς δεύτερης :

Α'. Ἐξωτερικά

α. Ἡ ἴδια ἐπιγραφή. Ἡ δευτέρα Μονωδία τὴν ἐπιγραφή αὐτὴ τῆ συμπληρώνει μὲ τὴ φράση «διὰ μέτρων ἥρωικῶν». Καὶ οἱ δύο τοὺς ἐπιγραφῆς ὥστόσο πρέπει νάβαι κάποιου ἀντιγραφέα τοῦ κώδικα.

β. Τὸ κοινὸ μέτρο. Καὶ οἱ δύο Μονωδίες εἶναι ἔμμετρος στὸ δαχτυλικὸ ἐξάμετρο.

γ. Ἡ κοινὴ γλῶσσα. Οἱ συνθέτες στηρίζονται βέβαια στὴν ὀμηρικὴ διάλεχτο, ἀλλὰ δανεῖζονται καὶ πολλὰ στοιχεῖα ἀπ' τὴν ἄττικὴ καὶ τὴν κατοπινὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἀφοῦ εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ μιλήσουν γιὰ σύγχρονά τοὺς περιστατικά. Οἱ ἴδιες λέξεις, φράσεις, ἐκφράσεις, οἱ ἴδιοι λεκτικὸί τρόποι γενικά, ποὺ συχνὰ ὀδηγοῦν τὸ συνθέτη νὰ ἀντιγράφη κι ἀνάλογα νοήματα.

Β'. Ἐσωτερικά

Ἡ ἀλλὰ ἡ ἐπιγραφή, τὸ μέτρο καὶ ἡ γλῶσσα εἶναι στοιχεῖα ἐξωτερικά καὶ δείχνουν μονάχα τὴ φαινομενικὴ σχέση τῶν δύο Μονωδιῶν. Τὴ σχέση αὐτὴ, ἀκόμα στενότερη, τὴ δείχνουν προπάντων στοιχεῖα ἐσωτερικά. Καὶ τέτοια στοιχεῖα εἶναι :

α. Τὸ κοινὸ θέμα. Καὶ οἱ δύο μιλοῦν γιὰ τὴν τελευταία ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης στὰ 1430. Οἱ συνθέτες μπορεῖ νὰ μὴ ἀναφέρουν πουθενὰ τὸ ὄνομα τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ μαρτυρεῖ ὁμοῦ αὐτὸ ἡ προσεχτικὴ μελέτη τῆς πρώτης καὶ ὀλοκάθαρα τῆς δευτέρας Μονωδίας.

β. Τὰ κοινὰ μυθολογικὰ ἢ ἱστορικὰ στοιχεῖα καὶ ἡ ἀναφορὰ τοὺς σὲ ἄλλα ὀλόδια ἱστορικὰ περιστατικά τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας ἢ τῆς ἱστορίας τῶν λαῶν τῆς Μέσης Ἀνατολῆς.

γ. Τὰ ἱστορικὰ αὐτὰ στοιχεῖα ἡ δευτέρα Μονωδία τὰ παίρνει ἀπ' τὴν προβυζαντινὴ καὶ τὴ βυζαντινὴ Θεσσαλονικὴ καὶ μ' αὐτὸ προπάντων κάνει τὶς παρομοιώσεις τῆς. Ὅμοῦ συχνὰ θυμᾶται καὶ τὴν Ἀνατολικὴ ἀρχαιότητα. Ἄφθονο παίρνει ἀκόμα καὶ τὸ μυθολογικὸ στοιχεῖο, ποὺ τὸ μεταχειρίζεται γιὰ νὰ χρωματίσει καλύτερα καὶ νὰ φωτίσει περισσότερο τὰ διάφορα ἐπεισόδια καὶ νὰ δώση κίνηση καὶ ζωντάνια στὸ μικρὸ αὐτὸ ἔπος, ποὺ πάει νὰ συνθέσει. Παράλληλα αὐτὸ τὸ εἰδωλοατρικὸ στοιχεῖο δημιουργεῖ μέσα μας τὴν ψευδαίσθηση ἑνὸς παγανισμοῦ. Μὰ καὶ κάτι ἄλλο· ὄλ' αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, καθὼς ἀπλώνονται σ' ὄλη τὴ Μονωδία καὶ προβάλλουν κυρίαρχη τὴ σιλουέτα τοὺς, μαρτυροῦν πὼς κι αὐτὴ ἔχει θεματογραφικὸ σκοπὸ κι εἶναι, ὅπως λέει ὁ Λάμπρος γιὰ τὴν πρώτη, «ἔν ἀπλοῦν στιχογραφικὸν γύμνασμα»¹.

δ. Τὰ πολλὰ κοινὰ γραμματικά, συνταχτικά, γλωσσικά καὶ μετρικά λάθη,

1. Λάμπρου, ἔ.α., 5 (1908), σ. 371.

πού, κοντὰ στ' ἄλλα, δείχνουν πὼς οἱ συνθέτες μας ἀδιαφοροῦν γιὰ τὴν ὀρθογραφία τοῦ κειμένου. Πολλὰ ὥστόσο ἀπὸ τὰ λάθη αὐτὰ εἶναι καμωμένα ἐπιταυτοῦ, γιὰ νὰ πετύχουν τὸ μέτρο, πού, παρ' ὄλ' αὐτὰ, δὲν τὸ καταφέρνουν συχνά.

ε. *Τὸ κοινὸ περιγράμμα καὶ ἡ κοινὴ τεχνική*¹. Ἄν ἀντικρίσουμε τώρα στὸ σύνολό τῆς τῆ δεύτερη αὐτῆ Μονωδία καὶ συνοψίσουμε τὶς παρατηρήσεις μας γιὰ τὴν τεχνικὴ καὶ τὶς πηγές τῆς, φτάνουμε στὰ παρακάτω συμπεράσματα: πρῶτα-πρῶτα πὼς τῆ συνθέτουν δύο ἐνότητες, ἔπειτα πὼς ἀπ' αὐτὲς ἢ μιὰ στηρίζεται στὴν πρώτη Μονωδία, ἀπ' ὅπου, ὅπως εἶδαμε, ὁ συνθέτης παίρνει πολλὰ στοιχεῖα. Ὁ συνθέτης δηλαδὴ τῆς δευτέρης Μονωδίας γνώριζε καλὰ τὴν πρώτη. Ὅταν ὅμως γνώρισε καὶ τὸ Χρονικὸ τοῦ Ἄναγνώστη² καὶ βρέθηκε μπροστὰ σ' ἓνα ὑπεύθυνο κείμενο γιὰ τὴν τελευταία ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης, εἶχε ὅ,τι τοῦ χρειαζόταν γιὰ μιὰ καινούρια Μονωδία, καὶ τὸ στέρεο ἱστορικὸ ἔδαφος καὶ τὴν τεχνικὴ μὲ τὸ ἄφθονο μυθολογικὸ καὶ ἱστορικὸ ὕλικό, ὅπως τὸδινε ἡ πρώτη Μονωδία. Ἀκολουθώντας τώρα δουρικὰ τὴν πορεία τῆς πρώτης Μονωδίας ὁ δεύτερος διορθώνει, ὅσο τοῦ ἐπιτρέπει τὸ μέτρο, τὰ γραμματικά, συνταχτικά, μετρικά, γενικότερα ὅλα τὰ ἑλωστικά τῆς λάθη καὶ προσπαθεῖ νὰ συνθέσῃ μιὰ καινούρια Μονωδία. Ἄλλὰ ἔτσι στὴν οὐσία ὁ δεύτερος συνθέτης διασκευάζει τὴν πρώτη Μονωδία. Κρατᾷ τὸ ἴδιο γλωσσικὸ ὕλικό, βγάζει ὅσα μυθολογικά στοιχεῖα νομίζει ἄχρηστα γιὰ τὸ σκοπὸ του καὶ στὴ θέση τους βάζει ἱστορικά, πού δανεῖζεται ἀπ' τὴν Παλιὰ Διαθήκη. Τέλος παίρνει καὶ ἀπ' τὸ Χρονικὸ τοῦ Ἄναγνώστη³ κάποια γενικὰ στιγμιότυπα γιὰ τὴν ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης καὶ συνθέτει τὴ Μονωδία του.

Γι' αὐτὸ καὶ ἡ δεύτερη αὐτῆ Μονωδία παρουσιάζει ἐπίσης βασικὲς τεχνικὲς ἀδυναμίες, ὅσο κι ἂν αὐτὲς εἶναι λιγότερες ἀπ' τῆς πρώτης. Ὁ συνθέτης ὥστόσο ἐδῶ φαίνεται πὼς ἔχει πολὺ περισσότερες πνευματικὲς ἱκανότητες, φυσικὲς καὶ ἀποκτημένες. Ξέρει καλύτερα τὸν Ὅμηρο καὶ τὴν τεχνοτροπία του, διαθέτει πλατύτερη μόρφωση καὶ πιὸ γερὴ ἱστορικὴ κατάρτιση, ὅπως τουλάχιστον τὸ δείχνει ἡ εὐκολία του νὰ συγκρίνῃ τὶς συμφορὲς τῆς Θεσσαλονίκης μὲ τὶς συμφορὲς ἄλλων πολιτειῶν. Κάτι τέτοιο τὸ ἔκαμε βέβαια καὶ ὁ συνθέτης τῆς πρώτης Μονωδίας, ἀλλὰ τῆς δευτέρης καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ δείχνει πιὸ γόνιμη φαντασία καὶ ἀνώτερη συνθετικὴ ἱκα-

1. Ἄνάμεσα στὰ κοινὰ τους σημεῖα οἱ συνθέτες μας δὲν παραλείπουν νὰ ἐξηγήσουν — κοινὴ συνήθεια αὐτῆ ὄλων τῶν Βυζαντινῶν —, ὅπως ξέρομα, ὅταν μιλοῦν γιὰ ἀνάλογα φαινόμενα πὼς ἡ Θεσσαλονίκη ἔπεσε, ἀπὸ ἁμαρτίες τῶν κατοίκων τῆς.

2. Τὴ σχέση τῆς Μονωδίας μὲ τὸ Χρονικὸ τοῦ Ἄναγνώστη τὴ βλέπουμε σὲ τὶς σημειώσεις γιὰ τὴ δεύτερη Μονωδία.

3. Λ ἄ μ π ρ ο υ, ἔ.ἀ., 5 (1908), σ. 369.

νότητα. Γι' αυτό κι ο στίχος του έχει πλαστική ικανότητα και τεχνικήν ἀρτιότερη.

Όλα αυτά όμως τα κοινά γνωρίσματα τῶν δυῶ Μονωδιῶν ἔκαμαν τὸ Λάμπρο νὰ διατυπώσῃ τὸ περίεργο, μὰ καὶ ἀντιφατικὸ συμπέρασμα, πὼς «Περίεργον δ' εἶναι, ὅτι ἀμφοτέρω τὰ ποιήματα, καίπερ ὄντα ὅλως ἀνεξάρτητ' ἀλλήλων, ἔχουσι πολλὰ τὰ κοινά»¹. Ἄπ' τὴ στιγμὴ ὅμως ποῦ οἱ δυὸ Μονωδιές ἔχουν πολλὰ κοινὰ σημεῖα δὲ μπορεῖ νάναί κι ἀνεξάρτητες ἢ μιὰ ἀπ' τὴν ἄλληλῃ καὶ μάλιστα «ὅλως». Ἰσα-ἴσα ποῦ αὐτὰ τὰ κοινὰ σημεῖα μᾶς ὑποχρεώνουν νὰ πιστέψουμε πὼς οἱ Μονωδιές ἢ ἀντλοῦν ἀπ' τὴν ἴδια πηγὴ, ἢ ἢ μιὰ ἀντιγράφει τὴν ἄλληλῃ. Ἀλλά, μιὰ καὶ ἡ δευτέρη Μονωδία στηρίζεται στὴν πρώτη καὶ παίρνει ἀπ' αὐτὴ, ὅπως εἶδαμε, τόσα στοιχεῖα, ἢ πρώτη ὑπόθεσις πέφτει ἀμέσως ἀπὸ μόνῃ της.

Συνεχίζοντας παρακάτω ὁ Λάμπρος λέγει πὼς «...ἡδύνατο ἴσως νὰ ὑποτεθῇ ὅτι τὰ δυὸ ταῦτα στιχουργήματα ἐγράφησαν οἰονεὶ ἐξ ὑποδείγματος καθ' ἐνιαίας ὑποθήκας καὶ ὁδηγίας διδασκάλου τινὸς ὑπὸ μαθητῶν αὐτοῦ περὶ τὰ ἑλληνικὰ σπουδάζόντων. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει δὲν θὰ ἦτο ἀπιθανὸν νὰ ὑπολάβωμεν ὅτι ὁ δούς τὴν ἐντολὴν τῆς συντάξεως αὐτῶν ὑπῆρξεν ὁ Θεσσαλονικεὺς Θεόδωρος ὁ Γαζῆς, ὅστις ἄλλως ἔτη τινὰ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἄλωσιν τῆς γενετείρας ἀπῆλθεν ἀλγῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν»².

Δὲν νομίζω ὅμως πὼς, ἐπειδὴ ἡ Μονωδία μιλάει γιὰ τὴν τελευταία ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης, πρέπει νάναί καὶ Θεσσαλονικιὸς αὐτὸς ποῦ διηγῆθηκε τὸ περιστατικὸ στὸ συνθέτη τους. Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ, ὅπως ξέρουμε, στὴ Θεσσαλονικὴ ἦτανε κι ἄλλοι ξένοι, καὶ προπάντων Βενετσιάνοι, στρατιωτικοὶ καὶ ἔμποροι, ποῦ εἶδαν τὴν ἄλωση καὶ θὰ μπορούσαν νὰ τοῦ τὴ διηγηθοῦν. Ἔτσι ὅμως πέφτει καὶ τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Λάμπρου πὼς γιὰ τὶς Μονωδιές δασκάλεψε τοὺς συνθέτες τοὺς ὁ Θεόδωρος Γαζῆς. Γιατί, ἂν τοὺς δασκάλεψε αὐτὸς, θὰ πρέπη τὸ λιγότερο καὶ οἱ δυὸ Μονωδιές νὰ εἶχαν τὸν ἴδιο ἱστορικὸ σκελετό, ἀφοῦ πρόσφερε καὶ στοὺς δυὸ τὸ ἴδιο ἱστορικὸ ὕλικό. Ἐπρεπε ὅμως τότε νὰ εἶναι ἀκόμα ὅμοια καὶ κάποια ἰδιαίτερα στιγματότυπα ἀπ' τὴν ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης, ποῦ μπορεῖ βέβαια νὰ μὴν τὰ σημεῖωσε στὸ Χρονικὸ τοῦ ὁ Ἄναγνώστης, ἦτανε ὅμως ζωντανὰ βιώματα τοῦ Γαζῆ. Ἀφοῦ μάλιστα, ὅπως δέχεται ὁ Λάμπρος, ὁ Γαζῆς ἔφυγε³ ἀπ' τὴ Θεσσαλονικὴ σὰν πέρασαν μερικὰ χρόνια ὕστερ' ἀπ' τὴν ἄλωσή της, θὰ πῆ πὼς ἔζησε ὅλες τὶς δραματικὲς φάσεις, ποῦ πῆρε ἢ ἄλωσή της καὶ ἢ κατοπινὴ της κατάντια. Θάπρεπε λοιπὸν νὰ εἶχε διηγηθῇ στοὺς συνθέτες μας καὶ κάποια

1. Λάμπρου, ἔ.ἀ., 5 (1908), σ. 369.

2. Λάμπρου, ἔ.ἀ., 5 (1908), σ. 369.

3. A. G e r c k e, Theodoros Gazes, «Fertschrift der Universität Greifswald», Greifswald 1903. Εἶναι ἡ πιὸ ὀλοκληρωμένη μελέτη γιὰ τὸ Γαζῆ, ποῦ ἔχουμε ἴσαμε σήμερα.

χαρακτηριστικά καθέκαστα, πού ωστόσο δε συναντούμε στις Μονωδίες, γιατί δέν έχουν καμιά σχέση με τὸ Γαζή. Ἔτσι κι αὐτὴ ἢ ὑπόθεση εἶναι ἀποτυχημένη. Ἡ ἔρευνα ἀπέδειξε πὼς τὰ κοινὰ σημεῖα ἔχουν τὴν αἰτία τους πρῶτα στὸ γεγονός πὼς ἡ δευτέρη Μονωδία στηρίζεται στὴν πρώτη κι ὕστερα στὸ κοινὸ τους θέμα.

Ἄς δεχτοῦμε ὅμως γιὰ μιὰ στιγμή, πὼς ὁ Γαζὴς ἔδωσε τὴν ἱστορικὴ βάση στοὺς συνθέτες μας, γιατί τάχα τοὺς εἶχε μαθητές. Τότε πὼς θὰ ἐξηγήσουμε τὰ κοινὰ μυθολογικὰ στοιχεῖα, τὰ ἱστορικὰ πισωγυρίσματα, τὶς παρομοιώσεις, τὸν κοινὸ λεξικὸ θησαυρὸ καὶ τὴν κοινὴ τεχντροπία τους, ἀφοῦ ὁ καθένας ἐργάστηκε χωριστὰ καὶ σὲ διαφορετικὰ χρονικὰ διαστήματα; Γιατί οἱ δύο συνθέτες διαφέρουν μεταξύ τους καὶ στὶς πνευματικὲς τοὺς ικανότητες καὶ στὴν ἀρχαιομάθειά τους.

Γι' αὐτὸ εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ δεχτοῦμε πὼς πρῶτα ἔγραψαν τὴ Μονωδία, πού ἔρχεται δευτέρη στὴ σειρά τοῦ Λάμπρου (πρῶτη ἐδῶ) καὶ μετὰ τὴν αὐτὴ ἔγραψαν τὴν ἄλλη (πρῶτη στὴ σειρά τοῦ Λάμπρου, δευτέρη ἐδῶ).

5. Νέα στοιχεία. Κοντὰ ὡστόσο σ' ὅλα τὰ γενικὰ γιὰ τὴν ἄλωση, ὁ συνθέτης τῆς προσφέρει καὶ δύο καινούρια στοιχεία: α) πὼς οἱ Τούρκοι ἔσφαξαν ἕξι χιλιάδες (6.000) Θεσσαλονικιοὺς (στ. 179-180). Ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς εἶναι ἀναμφισβήτητα ὑπερβολικὸς. Τὸ Χρονικὸ τοῦ Ἀναγνώστη μιλάει γιὰ ἑπτὰ χιλιάδες (7.000)¹ σκλάβους, ἀλλὰ δὲ μιλάει γιὰ σφαγὴ, ὅπως δὲ μιλάει καὶ ἡ βενετσιάνικη ἔκθεση. Σημειώνει μονάχα πὼς οἱ Τούρκοι ἔσφαξαν ὅποιο σκλάβο δὲ μπορούσε νὰ περπατήσῃ². Γιατί οἱ Τούρκοι ἐνδιαφέρονταν περισσότερο νὰ πάρουν σκλάβους καὶ νὰ διαγομίσουν τὴν πολιτεία, πού ἦτανε ξακουστὴ γιὰ τὰ πλούτη της, παρὰ νὰ σφάξουν³. β) Ἔνα ἄλλο στοιχεῖο τοῦ ἔπειτα εἶναι πὼς τάχα ὁ σουλτάνος Μουράτ ἔκαψε τὴ Θεσσαλονικὴ (στ. 103). Ἄλλὰ κι αὐτὸ δέν εἶναι σωστὸ, γιατί κανένα ἄλλο κείμενο δὲ δίνει μιὰ τέτοια πληροφορία, μὰ οὔτε καὶ ἡ κατοπινὴ μορφή τῆς πολιτείας τὸ μαρτυράει. Ἀντίθετα μάλιστα τὸ Χρονικὸ τοῦ Ἀναγνώστη βεβαιώνει πὼς ὁ Μουράτ ὄρισε ἐπιτροπή, πού νὰ καταγράψῃ ἕνα-ἕνα τὰ σπίτια, γιὰ νὰ τὰ μοιράσῃ στοὺς Τούρκους, πού ἔφερε ἀπ' τὰ Γιανιτσὰ ἢ στοὺς Θεσσαλονικιοὺς, πού ξαγόρασαν ὅπως-ὅπως τὴ λευτεριά τους

1. Ἰωάννου Ἀναγνώστου, Διήγησις περὶ τῆς τελευταίας ἀλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης. Μονωδία ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Θεσσαλονίκης. Εἰσαγωγή - κείμενο - μετάφραση - σχόλια Γιάννη Τσάρα, Θεσσαλονικὴ 1958 (στὴ συνέχεια Ἀναγνώστη) σ. 42, 11-12.

2. Ἀναγνώστης, ἔ.α., 42, 29-32

3. Ἐξάλλου, ὅταν πῆγε στὴ Βενετία ἡ δευτέρη πρεσβεία τῆς Κοινότητος τῆς Θεσσαλονίκης (Ἰούλιος τοῦ 1429) γιὰ νὰ κάμῃ τὰ παράπονά της στὸ Δόγη, ἀνάμεσα στ' ἄλλα λέει γιὰ τὸν πληθυσμὸ τῆς Θεσσαλονίκης, πὼς «οἱ ἰδικοὶ μας ἔμειναν τόσο λίγου» (Μέρτσιου, ἔ.α., σ. 75).

και ξαναγύρισαν στη Θεσσαλονίκη, ενώ τα καλύτερα σπίτια και τα μοναστήρια τα χάρισε στους δικούς του και στους αξιωματούχους του¹.

Γι' αυτό και η γνώμη του Λάμπρου πώς «πρώτος στιχουργός (δηλαδή ο δεύτερος έδω) ο ποιήσας την έν τω κώδικι του Καίρου περιλαμβανομένην μονωδιαν, όστις φαίνεται ή έξ αυτοψίας πολλά γινώσκων ή έξ άκοης πολλά περί αύτης μαθών»², δέν ανταποκρίνεται στην ιστορική αλήθεια. Ο συνθέτης μας ούτε είδε με τα μάτια του την άλωση τής Θεσσαλονίκης, ούτε άκουσε με τ' αυτιά του γι' αυτή από άλλους πού την είδαν. Γιατί, άν έβλεπε με τα ίδια του τα μάτια τó περιστατικό, θ' άκολουθούσε ίσως διαφορετικό δρόμο στη διήγησή του, θά έδινε στοιχεία, πού δέ μπόρεσε να ξέρη ο Άναγνώστης κι όπωσδήποτε θάγραφε άμέσως τα πρώτα χρόνια ύστερ' άπ' την άλωση τή Μονωδία του, δίχως να περιμένη να κυκλοφορήση πρώτα τó Χρονικό του Άναγνώστη κι ύστερα να γράψη αυτός, για να τó άκολουθήση, όσο κι άν τó ενδιαφέρουν του, γράφοντας τή Μονωδία του, δέν ήταν ιστορικό. Για τó συνθέτη μας έξάλλου ή άλωση τής Θεσσαλονίκης είναι μονάχα ή άφορμή, για να συνθέση ένα θρήνο πάνω στό όμηρικό μέτρο κι άν μπορούσε φυσικά και στην όμηρική διάλεχτο. Αυτό θέλουν να βεβαιώσουν και τó άφθονο μυθολογικό και ειδωλολατρικό στοιχείο, τά συχνά ιστορικά πισωγυρίσματα, ή σύγκριση τής συμφορής τής Θεσσαλονίκης με τίς συμφορές άλλων πολιτειών σέ παλιότερες εποχές, τά λογις-λογής σχήματα λόγου, πού όλα μαζί πιάνουν ένα σημαντικό μέρος του κειμένου, γενικότερα ο ποιητικός τρόπος στη σύνθεση, δίχως κανένα ειδικό ενδιαφέρο για τó ιστορικό γεγονός. Κι όλ' αυτά, γιατί ο συνθέτης κάνει πρώτ' άπ' όλα άσκηση θεματογραφική.

6. Χ ρ ο ν ο λ ό γ η σ η τ η ς Μ ο ν ω δ ί α ς. Πότε γράφει ο συνθέτης τή Μονωδία του, δέ μπορούμε να τó ξέρουμε, γιατί κανένα σημάδι ούτε έξωτερικό ούτε έσωτερικό δέ μās άφήνει να συμπεράνουμε κάτι. Τά μυθολογικά όμως και τά ιστορικά στοιχεία, πού μεταχειρίζεται ο συνθέτης, μās επιτρέπουν να τοποθετήσουμε τή Μονωδία σέ μιάν εποχή πού είχε άρχισει ή μελέτη των Έλληνικών Γραμμάτων στην Ίταλία³ και μάλιστα στη Βενετία.

Άν τώρα θυμηθούμε πώς ο συνθέτης μιλάει για τούς Βενετσιάνους με συμπάθεια και θαυμασμό (στ. 248-275), σημαίνει πώς αυτός ζει στη Βενετία κι εκεί συνθέτει τή Μονωδία του. Άλλά και κάτι άλλο πώς πολλοί Έλ-

1. Άναγνώστης, έ.ά., 60, 16-62, 4.

2. Λάμπρος, έ.ά., 5 (1908), σ. 371.

3. Άπ. Ε. Βακαλοπούλου, Ίστορία του Νέου Έλληνισμού, τ. Α', Θεσσαλονίκη 1961, σ. 310-329 και 334-338, όπου και ή σχετική βιβλιογραφία. Κ. Γιαννακούλου, Έλληνες λόγιοι εις τήν Βενετιαν, Μετάφραση Γ. Χ. Πατρινέλη, Άθήνα 1965, προπάντων σ. 23-72.

ληνες λόγιοι, ὕστερ' ἀπ' τήν ἀλωση τῆς Θεσσαλονίκης καί προπάντων ὕστερ' ἀπ' τήν ἀλωση τῆς Πόλης (1453), ἄρχισαν ν' ἀλλάζουν στάση ἀπέναντι στοὺς καθολικοὺς καί νά πιστεύουν πὼς θά μπορούσε ἴσως νά τοὺς βοηθήσουν γιά ν' ἀποτινάξουν τὸν τουρκικὸ ζυγὸ.

Ἐχοντας λοιπὸν ὑπόψη αὐτὸ τὸ πνεῦμα τοῦ συνθέτη καί τὸ γεγονὸς πὼς μεταχειρίστηκε τὸ διασκευασμένο κείμενο τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Ἀναγνώστη, πού, ὅπως ξέρουμε¹, κυκλοφόρησε ὕστερ' ἀπ' τὰ 1453, δὲ θάμαστε μακριὰ ἀπ' τὴν ἀλήθεια, ἂν τοποθετήσουμε τὴ Μονωδία πρὸς τὸ τέλος τοῦ 15ου αἰώνα.

Ὅπως βλέπουμε λοιπὸν οἱ Μονωδίες μας οὔτε σὰν ἱστορικὰ κείμενα ἔχουν ἀξία, γιὰτὶ δὲν προσφέρουν τίποτε γιά τὴν τελευταία ἀλωση τῆς Θεσσαλονίκης, μὰ οὔτε καί σὰν λογοτεχνικά, μ' ὄλη τὴν παράλληλη πρόθεση τῶν συνθετῶν τους. Σὰν κείμενα φιλολογικὰ ὠστόσο ἔχουν τὴν ἀξία τους καί χωρὶς ἄλλο ὁ ἱστορικὸς τοῦ μέλλοντος, πού θά θελήσει ν' ἀσχοληθῆ μετὰ τὴν πνευματικὴ κατάσταση τοῦ Γένους μας τὴν ἐποχὴ αὐτὴ, θά χρειαστῆ νὰ τίς προσέξει καί νὰ τίς μελετήσῃ.

Γι' αὐτὸ καί θά κλείσω τὸ συμπέρασμα μὲ μιὰ πολὺ σοφὴ παρατήρηση τοῦ καθηγητῆ Γιάννη Κακριδῆ γιά τὸ βυζαντινὸ καί τὸ μεταβυζαντινὸ ἐπίγραμμα. Μονάχα πού θάθελα νά προσθέσω πὼς τὴν παρατήρηση αὐτὴ πρέπει νὰ τὴ γενικέσουμε καί νὰ τὴν κάμωμε αἴτημα γιά ὅλα τὰ βυζαντινὰ ἢ τὰ μεταβυζαντινὰ κείμενα, ἔμμετρα καί πεζά, ὅσο κι ἂν οἱ συγγραφεῖς καί οἱ λόγιοι τῆς ἐποχῆς συχνὰ ἀντιγράφουν ὁ ἓνας τὸν ἄλλο. Γιὰτὶ ὁ καθένας τους, κι ἀντιγράφοντας ἀκόμα, πάντα προσφέρει κάτι δικό του. «Ἡ δημοσιεύσῃ τους», παρατηρεῖ λοιπὸν ὁ καθηγητῆς Κακριδῆς, «ἐνδιαφέρει τὴν ἱστορία τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, γιὰτὶ μᾶς δίνει τὴ δυνατότητα νὰ ἐκτιμήσουμε τὸ βαθμὸ τῆς παιδείας τῶν λογίων τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς καί τῆς τουρκοκρατίας, ἀκόμα ν' ἀνιχνεύσουμε τίς πηγές καί γενικὰ τὰ ἀναγνώσματά τους»².

II. ΟΙ ΜΟΝΩΔΙΕΣ³

Α'. ΑΝΩΝΥΜΟΥ
ΜΟΝΩΔΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΝ

ἜΩ πόποι, ἦ θαῦμα μέγα οἷς ὀφθαλμοῖσιν ὀρῶμαι
ἄστου γ' ἐκ τῶν παντὸς αἰῶνος γιγνομένων

1. Ἀναγνώστης, σ. ιζ'-ιη'.

2. I. Θ. Κ α κ ρ ι δ ῆ ς, Ποικίλα Ἑλληνικά, «Ἑλληνικά», 20 (1967), σ. 151, ἀριθ. 18,

3. Τὰ κείμενα κατὰ τὴν ἐκδοση τοῦ Σπ. Π. Λάμπρου, «Νέος Ἑλληνομνήμων», 5 (1908), σ.382-390.

- οἶόν τ' ἤδη γ' Εὐρώπης τε μέγ' Ἀσιάτιδος
 γαίης κάρτα πελώριον οὐθ' ἕτερον τοιόνδε·
 οὐ μὴν αὖθις δ' ἔσσειται ἀγλαὸν οἶον κάλλος 5
 μεσσηγύς ἠπείρου τ' ἀμφιτρίτης ἁλός·
 χωρίς τὴν πρώτην μετέπειτ' αὖθις Ρώμην τε
 οὐ τι δραμάτων τε τραγικῶν τε θ' Ὀμήρου
 γλῶττ' ἐξαρκεῖη πρὸς τοίαν πηγαίαν τε,
 ρεῖθροις γὰρ εἰκυῖαν, Ὠκεανοῖο δακρῶν. 10
 Ἄστου Φιλίππου οὐκουν γ' ὑπέστη πάρος
 θᾶτερον ἴσην τε πτόσιν· ἐάλω γὰρ τοι πάνυ
 ἄγαλμα θ' ἔσταος πάντοσ' ἐνιδρυμένον γε
 οὐ μετρίοις ὥραις σφι δ' αὐτ' ἀγλαΐαις·
 αὐτὰρ ἔξωθεν πηγαί Νυμφάων εἴσω 15
 χωρέουσι πανταχόσε· τῇ δὲ κλύζουσί περ
 ὑψηλαῖς δὴ νάουσ' ὀρέων κάρησιν αὐται,
 πόρρωθεν δ' αἴης μεσσηγύς τοι πέτροισι
 λιθοτόμων γὰρ ἤδη, οὔτι μικρὸν τ' ἔργον·
 τέχνην αὐτὰρ ἀποκρύπτων χωρίς πηγῶν 20
 πᾶσαν ναμάτων τῆδ' ἐκβλυζόντων πάντη
 νεκταρῶδες μὴν ἥδιστον κάλλιστόν τε.
 Ὅφρα γοῦν ἀνωτάτω δυνάμεις ἦσαν,
 ἀριστεύς δ' ὃ γε θεῖος μύστης φρουρὸς ταύτη,
 τόφρα πολυέθρον ἄρρηκτον ἦδ' εἰστήκει 25
 πρὶν μηδαμῶς πάνδεινον τοῖον κινηθεῖη·
 οἶον δ' ἄρα γε ἀποίσει τὴν πτόσιν ρεῖα.
 Οὔτοι μὴν δεδικυῖα πάρος δ' ὑπὲρ αὐτῆς ἔσχε
 πάνθ' ὑψηλὴν καρτεράν ἐοῦσαν αὐτοῦ χεῖρα·
 πρόσθεν μέντοι γε σμήνος βαρβάρων ἦδη 30
 οὐ τι μέτριον ταύτη συρρεῦσαν ἦλω
 εἶπε κέ τις δ' αὖ τηνικαῦτα· ὦ πόποι τί δε,
 οὐ πλήθη μερόπων τ' ἐχθαίρη ἀμπλακιῶν·
 ταύτη τοι θεῖον δ' ἄρ' ἡμέας λιπὼν γ' ὄντως;
 τηνικάδ' ἦν ἐλπείει κείνων τε κληῖσιν αὖθις· 35
 ἐαλωκυῖά περ ἦδ' ἐοῦσα πάγχυ κατὰ κράτος
 νῦν ἦκιστ' ἄρα τοιόν γε δίδωσιν ἔλπειν.
 Πεπλήρωκε γὰρ αὐτὴ ἀμφ' αὐτὴν ὄφιων τε,
 ἔθνεα δ' οὐ τι φορητὰ μακάρεσσιν ἦδη
 ἠρώων δὴ δώματ' Ὀλυμπίοι' ἐχόντων ταυτί· 40
 τοῖσι μὲν γὰρ αἰεὶ διεχθαίρουσι γνώμη.
 Τίς μὴ λίθος γ' εἶη ὄραάν οὐ θρηνήσει

τοῖά γε γιγνόμενα ἐνὶ ἄστει οἷόν τ' οὐδὲν
 θάτερον ὡς ἔναγχος διηλέχθην αὐτοῦ γε·
 ἦτοι μὲν δδ' ἀπαχθεῖς οἰκιστῶν πόρρω που 45
 ὡσπερ ἐν λαβυρίνθῳ ἐξοδὸν ἀπείργονται
 οἷδ' οἱ προώλεις πανώλεις τέ γε, ὅποιοι ἄλλων
 τόξῳ καὶ δόρυ ληφθέντες δ' ἄρ' ἐν ἀλλοδαπῇ·
 θάτεροι δ' ἔργον ἁλός τ' ἀμφιτρίτης ἦκιστα
 καθεκτόν περ ταύτη τοι κακοῦντες κόλπῳ, 50
 ὥστ' ἔργον σφίσι τόδε νύκτωρ ἦδ' ἤματι·
 ἄλλος δ' αὖ κώνιον πῶρε θυμὸν ἐξεῖλε.
 Ὡς δ' ὅτε τις λέων ἠὲ σκύμων κάρτος οὔ τι
 μέτριον ἀνυπόστατον ἔχων γούνατ' ἄρ' ῥεῖα 55
 ποιμνιοῖο γ' ὑπερπηδήσας εἴσω ὄιοις
 τείχεά τοι οὔπω γε παρεόντων ποιμενικῶν τε
 τὰ μέντοι δηῶν ἠὲ θάτερα θεῖη κύκλῳ
 οἶοι σταθμοῖσιν ἔστιν ἅ δὴ κεραῖζων
 ἠδὲ γ' ἐπωμάδιον αἰείρων ὑποῦ κάρη 60
 κυδιῶν τε φέρων παλινωστήσας ἀπέδρα·
 σκύλακες μέντοι θεῖουσί τε τάχει πολλῶ
 κατόπι, τῷ δ' οὔπω ἔσχ' ὑποτρέσσαι οὔτε
 μὴν ἀναδύναι· ὡς οἷδ' ἔθνεα μέγα κάρτα
 θνητῶν τῆδ' ἀναίδην καίτοι σφέας αὐτούς γε
 οὔτι μὲν βίη τ' ἄστυ γ' ἐκόντι σφίσι δόντες. 65
 Ὡ μοι κάλλος ἀμίμητον χρῆμά τοι θεῖον
 οἷ' ἄττα ῥέεθρα εὐρείος δ' αὖ ποταμεῖο
 στηλῶν εἴσω γ' Ἑρακλέους τυγχάνει πάντα,
 ἠδὲ περικλείει μὴν εἰδός τ' ἄψογον ἠδὴ
 καὶ μὴ τοιάδε φάος μέντοι ἠελίοιο 70
 ἀνίσχων Ἑοῖ λιπὼν αὐτὰρ κύτος ἁλός·
 θεῖη γάρ ὑπερ ἡμέας κάρησιν Ὀλύμπιοι·
 παιδιὰ μέντοι σικελικὸν πάθος Ἀθηνησι
 καίπερ' ὥς πάντη στρατὸς τοῖος διαφθαρεῖη.
 Οὔ τις ὁρόων τοιάδε δύναιτ' ἂν ὀφέλλειν κείνα· 75
 οὐ μὴν Ὀρφέως γ' ἠ λύρα τραγωδεῖη ταυτί·
 μήτε Θάμυρις δ' ἄρ' ἐξαρκεῖη πένθους γε.
 Παιδιὰ νύ τις ἐνὶ στρατῷ Θηβαίων ἄρδην
 ἐκτριβέντων, καίπερ ἑόντων ἀριστήων·
 πυλῶν μέντ' ἀσφαλεῖ πέρι ἐμβεβαῶτες 80
 κάρτος τ' ἔθνεων ἀπείρων ἐξωθεν δ' ἵνα
 χάρακά τε φερόντων ἀγγί που τείχε' ἰσταῖσιν·

- δέϊμος δ' ἄρ' ἐνὶ στήθεσιν ἤρει τοὺς τ' ἐόντας γε
 εἶσω πτυχῶν τε πολίεθρον πραπίδεςσι.
- Μηχανή τις αὐτὰρ οὐτ' ἔην μάχης τοίας· 85
 φ. 4β κείνων μὲν γάρ οὐδαμῶς τροφῶν ἀπορούντων
 οἱ δέ γε πώμαλ' ὁμοίως ἀτὰρ ἔσχον, τάων
 ἐντός γε ῥέκουν, οὐνεκα βῆ δ' ἰέναι συμμάχους
 κτεάνων σφίσι μεγάρων πάντ' ἄπιστον ἔθνος
 θυμέων αἰεὶ μεμαώτων τριήρεσσι βίη 90
 θεοῖο γε δόξαν μακάρων αἰειγενετῶν
 ἔμπης ἀνάγκη πείσαι δ' ἄκων ὄτρυναι,
 στείλασθαι λογάδας τε σφῶν ἐν εὐβία πόλει.
 Οὐκ ἦν δ' ἄρα γε ὥστ' ἀναβάλλεσθαι τὸ δρᾶμα.
 Κοίρανος ταύτη χροῖ δ' ὄρχαμος πρῶτός γε 95
 ἄριστος βουληφόρος ἐνὶ σκηπτούχοις πᾶσι
 διελέλυτ' ἄρ' οὐκ ἔσκεν, μήτ' αὐθις ὄρηξ
 κασίγνητος Ρωμαίων σκῆπτρα κρατοῦντος·
 τὸν θ' ὦρα κάλλει κ' ἰσχίι ἀνήρ δαήμων
 κρείττοσι, δόξαν ὧς, ἀπιέν' αὐτὰρ φρουρέειν ἅμα 100
 ἠδὲ καὶ διοικεῖν πολίων ἀρίστην τήνδε.
 Εἶθε κε μὴν τοῦργον μετὰ πείρας εἰληλούθει·
 ἄρτι δ' εἰστήκει πολίεθρον ἄρραγῆς πάνυ·
 δαίμων δ' ἄρα τις βασκήνας τοῦτό γε ῥίψας·
 νόον μέντοι γε παρέοντ' οὔτι ἔσχον γ' ὡς ἐχρῆν· 105
 ἀβελτηρία τε βίοιο παραιρεῖτ' αὐθις·
 ἡμεδαπῶν δ' ἄρα μερόπων αὐτοῦ φυέντων
 δίκη θ' ὑπερορία νήσων ἠδὲ ἠπείρων.
 Ἄπολις οὖν φερέοικος πάτρης οἰκειάς τε.
 Πάρος μέντοι Φιλίπποιο παρὰ θ' ἄλωκῶσι· 110
 κακῶς δ' ἄρα γε πράξασιν Ὀλυνθίοις τε
 αὐθις πάλιν δεῖλαιοι Φωκαεῖς οὐ τι
 μέτριον τοῖσι· καὶ μὴν τοῦτό γε μάλα γνοίη
 φ. 5α μὴ τήνδ' ἔσσεται τις ἐς τὰ πρόσθεν πρεσβήτα,
 ὅς ῥα μᾶλλον ἐτήτυμόν τε σκοπέων τῶν ἦδη. 115
 Χρήσαιτο δ' ἂν τις τέκμαρσι πάρος γε νήσοισι·
 ἠδ' ἠπείροισι τάων οὐδὲν ἄμμιν νοστήσας·
 ὅς δὴ πείσυνος βεῖα μάλα γ' ἔξειν ἠδὲ σχήσειν
 εἰὼς τερμάτων ἀλλότρια οὐκ οἶδ' ἄρα
 φρεσσὶν ἐοῖσιν ὄδε πρὸ ὥρας τάχα ροήσει, 120
 μὴ εἰδῶς ἴσα κ' ἠρινοῖς ἀνθεσσι τε
 ταυτ' ἄρα γε παραιρεῖται κάλλει κρήνων

βάρων μὲν πάροιθεν Σμύρνης διασεισθείσης·
 ἀλλ' οὐπῶ γε βασιλεῦσι κοιράνοις λῆθε,
 πᾶσαν αὐτὰρ Ἄντωνίνου Μάρκου τήνδε 125
 ὥσπερ ἔην τὸ πρὶν ἄκαρει καταστάντος,
 καίτοι δεισιδαιμονία περ ἐμπλαχθέντος γε·
 ἤγειρε κλέος δ' ἄρα αἰψ' ὃ γ' ὅμως ὡς πάρος
 ἄμφω λαὸν δ' ἀγείρας ἀμύμων ἐνήκε.
 Τείχεα μέντοι Σεμιράμιδος Βαβυλωνίων 130
 ἤκιστα μιμητὰ γ' ἔξοχ' ἀποκρύπτων πρόσθεν
 Κύρου βασιλέως Περσῶν ἐαλωκότα Μήδου
 ἤμην σκηπτούχου Δαρείου τρηθηθέντος
 καὶ ἐόντων ὡς μάλιστα περ μὴ βλαφθέντος
 ἔθνεος παντὸς κοιράνων ἄγαν πολεμίων. 135
 Ἄμμιν γὰρ πόλεως εὐ ναιομένης Θετταλῶν
 ὥσπερ ἀπάντων πασῶν ἐκράτει πολίων τε.
 Ὡς ὑπερήλασε κακῶς πράττων· θεοῖο δ' ἄρα
 τήνδ' ὥστ' ἐκπέρασαι βαρβάρων ἔθνεϊ δόντος·
 λεῶς γὰρ ὠλέκητ' ἀναίδην ἀχνύμενος ἤδη· 140
 πίπτον δὴ νεῶν κάλλε' οἶδ' εἰς ὀφθαλμοῖσιν
 κοπτόμενοί γε ὀρόωντες σφίσιν αὐτοὺς ἀτάρ·
 ἦν ζῶν ἔχειν εἰκάζοντες ἀβίωτον
 νήπια τέκνα φίλα σφέων ἀλόχοις σὺν ἅμα
 ἔκ τε μεγάρων ἠδέ γε πάτρης πόρρω τούσδε 145
 λυγρῶς ἐξοστρακισθῆναι φίλον γε ἦτορ
 ἀχνυμένους· ὡς ὄφελον ἄρα ὄν θυμὸν αὐτοῦ
 πρὶν ιδέσθαι ἀλεγεινὸν θέαμα κυδάλιμον κῆρ
 ἐκλιπεῖν, Αἶδαο πυλάων μᾶλλον δ' οἰκεῖν.
 Πολλὸν μέντοι στρατὸν ξυναείρας πάλοι 150
 ὄρχαμός τε Βαβυλωνίων Ἀθήνησι
 Ξέρξης Δαρειογενῆς· ὡς γὰρ ὄρσε τὸ φίλον
 ἦτορ πᾶσαν ἐπ' αἴαν ἄρδην Ἑλλάδος τ' ἐκπέρασαι,
 ὅς τοι μήδεα πυκινὰ δ' ἤκιστά τε Ἀθήνη
 θυμὸν ἐνήκε· ἐπιῶν δ' ἄρα τριήρεσσι πόντον 155
 Αἰγαῖόν τε σχεδὸν ἀποκρύπτων δὴ πάντα
 ἄστνυ μὲν φθίνων ἀφειδῶς ἠδέ καὶ κόμησι.
 Δίκη γὰρ οὐ μέλλεν ἔαν ποιεῖν τοιάδε,
 ἀλλὰ τάχος γ' ὡς εἶχε μετῆι τόνδ' ἀξίως·
 μὴ ἐμβὰς ὑπερ οἱ δ' ὄφρα γε γνοίη μάλα 160
 ἐσταῶτα καλῶς, τόν γε δὴ ἄφν' ἐκπέρσαντα
 τοὺς τε ὄρους οὐς πρὶν ἔσχ' ἐς νομὸν ἐν δίκη τε

- μηδὲ τετυχθαι ἀγῆνωρ ἠδὲ ὑπερφίαλος.
 Δειλαίων τ' Ἐρρετριαίων ἀναρπάστων
 γιγνομενάων πάντοσ' ἔεργον τὴν ἄλεωρήν. 165
- φ. 6α Οὐνεκα ληφθέντων αὐτάρ ὡς ἐν σαγήνῃ,
 πρόσσω δ' ἄρα χωροῦντα Θηβαίων ἤδη
 Ἑλλάδος τε πάσης, ἠδὲ Θεταλῶν, Λακῶνων
 πλήν, ἢ γ' Ἀθήνησι καὶ ἐνίων συμμάχων
 τοῖδ' ἀολλέεες χωρὶς φιλιτάτων νηπίων 170
 καὶ ἀργῶν ἄλλων μὴ δυναμενάων τῇ τε
 αἰνῇ ναυμαχί' ἀρωγεῖν τῶων πάντων
 ἐξέθεντ' ἐν Τροϊζῆνι, αὐτάρ οἶδ' ἐπόρουσαν
 πρὸς κοιράνω δὴ συμβαλλεῖν Σαλαμῖνι.
 Πρησθέντων μέντοι μεγάρων τειχέων τ' ἀρραγῶν 175
 βίην χαλκοχιτώνων μὴ δονέεσθαι πάντη
 μοχλευθέντων πυρὶ τ' αἰθοπι ἠδὲ πτώσει·
 τοῖσι δ' ἄρα τὸν βάρβαρον συμβαλόντ' ἄμφω
 τράπετ' ἔνθεν παλινόρσος εἰς φόβον κάρτ' αἰσχύνῃ·
 τῇ δ' ἔσθι τρόπαιον Ἑλλησιν ἅμα γ' ἐκ πολεμίων. 180
 Τραπέτων δ' ἤδη τῶων κατὰ φυγὴν κράτος
 δυνήθη μόγις οὐ πολῶων μετὰ θάτερον, αὐτοῦ
 ἄρδην λιπόντος ἀρχοῦ, ἠφανίσθη θ' ἅπαν,
 ὡς γ' Ἀθηναῖοι ἐκ πάτρης ἤσσαν ἔλοντο.
 Τὸ δ', ὦ δειλαία πασῶν πολίων, μήτε σαυτὴν 185
 οὐθ' ἕτερον δύνασθ' ἀμύνειν ὦρα γε μάχης,
 προῦθηκας ἀτὰρ πολεμίοις σαυτήν. ὦ μοι
 θεῖον ἄγαλμ' ἄρρητον γαίης ἠὲ θαλάττης
 πάντα μὴν ἀποκρύψας κάλλει πάντα γε πτώσει.
 ὦ μήκιστα κακίστων ἰδὼν ἐοῖς ὄσσε 190
 πάντοσε κειρομένη τὸν ἴδιον δ' ὦμοι κόσμον.
 ὦ κύκλος τειρέων, πῶς δ' ἄρ' ἔτλης τοιάδε
 σοῖς ὀφθαλμοῖς ὄρααν, Πληιάδες Ἰάδες τε
 ἠδὲ καὶ Ὠρίωνος φαεινὸν πᾶσι γε φάος;
 ὦ Ἥελίοιο κροκόπεπλον φέγγος· Σελήνης 195
 αὐτὰρ ἐνύχιον θ' ἄρμα· πῶς γάρ δυνήσθην
 ἀνύσαι ὄν πόρον τοῦ τ' Ὀλυμπίοιο ἠδὲ χάους·
 γαίης δὲ πλάτος Ὠκεανοῖό τε ῥέεθρα ὄντι
 λείψαντες σφέων βάθρων ἠδὲ θεμέθλων δύντε.
 φ. 6β ὦ νήσον τε καὶ ἠπειρων ἔθνεά τοι πολλὸν 200
 ἀπείρων, ἠέρα ἐσσύμενοι παρειάων
 ἀπαλάων πάττοντες κόνιν κάραισί τε,

αἶ τ' αὐτὰρ ἄλοχοι καρηκομῶσαι τῆδε
 θαλάμοισι κάδμεναι τανύπεπλοι ἦσι
 δ' ἄρ' ἀγλαέσσι τε κόμησι σφίσι ξένουσαι. 205

ᾠ νεῶν κάλλη οἰκεῖος κόσμος πτολιέθρου
 καὶ Μουσῶν παντοίων ἄρα γε ταύτη κύκλος
 καὶ ἀρητήρων πληθὺς οὐκ ἄτιμος εἶσι.
 ᾠ δικῶν τε θρόνων καὶ ψήφων ἀρίστων τε
 κρείττων ἢ Ραδαμάνθους, ἠδὲ γε καὶ Σώλωνος, 210
 οὓς μάλιστ' ἐπιφημίζουσιν Ἑλληνές τε
 ἔν τε σοφία καὶ δίκη. Ὑθλος ὁ Μίνως ἐκεῖνος
 ἠδὲ Λυκοῦργός τ' εὐχός θ' ἅμα τοῖς Λάκωσι
 καὶ κύδος τοῖσιν οὐ μέτριον τῶδ' ἄρα.
 Νῦν αὖθις ὥρα βοστρύχους σφετέρους ἐκτίλλειν 215
 ἠδ' ἐξῶθεν εἰσκαλέειν πρὸς θ' ἔδν θρηῆνον τούσδε.
 Καὶ γὰρ λεῶς σὸς πάγχυ πλὴν ἐνίαν ἀτίμων
 ἐξέλιπ' εἰς τέλος, νῦν δ' ἤματι μέντοι ἐνὶ οἴκῳ
 πυλάων πάντοσε ἠὲ προθύρων ἀσφαλῶς τε
 τῶνδε κεκλεισμενῶν τοὺς τ' ἔνδοθεν αἰεὶ κλάειν, 220
 αὐτὰρ ἐν νυξίν κωκυτῶν σμερδαλέων τ' ἴειν
 ἔσσημένους ἠέρα καλέειν ὧδ' ἀπαλλαγὴν.
 ᾠρα δὴ σοι φύσιν ζητεῖν ἀλλάξασθαι
 ἦν πρόιον ἔσχεσ ἄρα, ὡς παῖδες θ' Ἑλλήνων
 ἐννέπουσι τὰς μένθ' Ἥλιάδας αἰγείρου 225
 τὸν τ' ἀδελφεὸν ὄν ἀλλάξασθαι φύσιν φασὶν
 Ἀλκυώνην δ' ἄρα γε ὄρνιν τήνδε γενέσθαι.

Β'. ΑΝΩΝΥΜΟΙ
 ΜΟΝΩΔΙΑ Εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν

(διὰ στίχων ἠρωικῶν)

ᾠμοι γε πώποτε γιγνομένων ἱερὸν τε καὶ θεῖον
 χρῆμ' ἀπάσης Εὐρώπης χάριεν ἠδὲ πρῶτον
 ἅμα καὶ κάλλιστον μετὰ τὴν πρωτίστην πόλιν.
 Ποῖος δ' ἄρ' ἱκανὸς γένοιτο θρηῆνος πενθήσαι 5
 ἀληστον πάθος ἦκον ἐπ' αἶαν τηλικούτων;
 Ὅρφεως ἠττηνται μουσικοῦ Θαμύριδος τε
 λύρ', ἔτι μὴν Τερπάνδρου ἀμύμονος Λεσβαίου.
 Φιλίπποιο μὲν ἄστου γε Μακεδόνοσ θ' ἐάλω, φεῦ,
 βαρβάρων ὑπολίην ἐχθίστων πολεμίων

	δυσμενέων θειοστυγῶν ἔργον γίνεθ' ἦδε.	10
	Καλύπτεις μέντοι μεγέθει πάθεος ἧς πρότερόν τε αἶ θ' ὦρ' εἶδ' ὡς μάλιστ' ἄν ἀτυχήσαντας.	
	Θήβας φασὶν Ἄλεξανδρον πάντη γ' ἐκπέρσαι κρείττον' ἀριθμοῦ λείαν ὄχγετο λαβὼν κείσε, τείχεα τῆσδε στρέψε κάτ' ἔλδωρ θυμοῦ βέξας·	15
	αὐτόθι μὲν χροά θ' ἅπαντα διώλολε χαλκῶ, ἐν παρατάξει μάχης ἀλλήλοισι συνιέντων. Παιρετέρω δ' αὖ οὐ προέηκε ξίφος χάρμη. Αὐτὰρ ἐνθάδε διπλοῦν ἀνθ' ὄπλου πόρε ποινήν ἢ δειλαία. Ὡς ὄφελόν γε πύλαις Ἄϊδαο	20
	κεκρῦφθαι πάντη περικαλλῆ ταύτης κόσμον. Τίς μὲν ὄσα βλεφάροις χεύει κατὰ δάκρυ· οὐ μὴν δύνατ' ἀειρομένην φλέβα ἐξάραι κραδίης τόσσον ὀδυρομένης. Ὡ μῆκιστα μῆκίστων	25
φ. 180β	ιδῶν καὶ ἀκούσας πένθος μὲν γ' ἐτάροισι, χάρμα μέγιστον δυσμενέων τε μάλιστα θεοῖο. Ὡ αὐδῆ λευγαλέη πτερόεσσα τάχιστ' ἐλθοῦσα πᾶσαν ἐπ' αἶαν Ἴριδος φήμη ἅπανταχῆ· ἀρίζηλον ἐὼν μέντοι ἄστου γε πάροισεν οὐνεκα θνητῶν ἀριπρεπέων λαχόντες	30
	ἀνδρῶν ἠρώων σοφίης θύραθεν μάλα τῆς γ' ἄνωθεν ἐπιούσης ἄμμιν θεοειδοῦς νηῶν ἀπείρων ἀμίμητον ἰδέσθαι χρῆμα βουληθέντα μὲν οὐ χαλεπῶς ὑμνήσ' ἀξίως. Αὐτὰρ ἀδύνατον ἐξῆς ἀείδειν αἶνον τούτων·	35
	Νῦν προῦκειτ' ἀλεγινὸν πάντ' ἐσόραμα φευκτὸν ιδῶν καὶ ἀκούσας, πένθος μὲν γ' ἐτάροισι καὶ μὴν ἄξιον πολλῶν δακρῶν χεῦμα. Ἔθνει μέντοι βαρβάρων ὄράεται τῆδε ἄσεμνα παιανίζοντι, λιγαίνει δ' εὐδαιμον	40
	ἦμαρ ἐν ἡμετέρῃσι τύχης φάος ἠελίοιο. Ταῦθ' ὀρόων ἐξ ὕψους οὐκ ἔστραπτ' ἀντίως τὴν τε πορείαν ἡμεροφαῆς πρὸς δυσμᾶν. Ἰερισχούντια κάππεσε τείχεα πάν' ἴφθιμα εὖτ' ἄν Ἰησοῦς ρεῖθρον Ἰορδάνοιο περᾶται	45
	Ἰσραηλίτην λαὸν ἀνίκμοις ποσὶ Ναυῆ αἰρομένης παλάμησιν ἔχων, ὕψοῦ θ' ἴσθησιν δυσμενέων τρόπαιον κατ' ἠελίοιο πορείαν	

- παλίνοστ' εἰργάσατο ὄρησιν ἐνὶ μάχῃ.
 Τρισὶ δῦναι γάρ ἤπειγ' ὑπόθεν αὐτὸν κάτα 50
 Οὐλυμπίου κάρτος ἀριπρεπέος μάλιστα
 φ. 181α ἐκπέρσαι πτολίεθρον τάων πάνυ μεμαώς.
 Τάδ' ἐτελείετο πάντα κατὰ μοῖραν ἤρωος·
 ἀλλ' ἐνταῦθ' ἅπαν ἀντίον, ὡς οἴμ' εἰληλούθει.
 Πάρος μὲν κλέος ἀήττητον Δημητρίου 55
 τῆσδε πόλιος ὑπερ πρόμαχον τ' ἦν αἰεὶ βίη,
 ἀνὰ οὐλαμὸν τ' ἀνδρῶν πολεμίους βάλλον
 τεῖχος γ' ὦν ἐτάροισ' ἀπόρθητον πολεμίους,
 αὐτὰρ μάλα κραδίην σείων τῇ φύξῃ.
 Τίς δ' ἄρ' ἐπέσχε μιν ὄφρ' ἐλάσει γ' ἐνταῦθα μάλιστα 60
 ἔθνε' ἀπειρέσια πολεμίων τηλόθι πάτρης·
 ὡς κε τελείως μὴ ἀνάστατον ἄρδην ἔθνος
 ἰδέσθ' ὄφθαλμοῖς ἀεικέσι τὸν μάρτυρα
 τοσσάτιον καὶ οἶον βαρβαρικῆς ἔργον
 χειρός; Τί δ' ἄρ' ἄλλ' ἢ γ' εἵπραξις τε δικαίη 65
 ὦν παπαρφήκαμεν θεῖον ἐπ' ἀσύγνωστα;
 Οὔνεκα πάϊς φίλον πατέρα καὶ πότνια
 μήτηρ θύγατρ' ἀγομένην ἐθεώρ' ἀηδῶς·
 ἰσχανόωντο μὲν ἀρρήγειν τοῖς ἐς δύναμιν,
 χεῖρε δ' αὐτὰρ ἐπέιχοντο κλοιοῖσιν ἀλύτοις. 70
 Ἄλλ' ὅπερ ἦν ἐξῆς ἄκος ἀγομένους περιπαθῶς,
 τοῦτό γε μάλιστ' ἔδρων κατ' ὄφθαλμῶν δάκρυ
 ἄλλος ἐπ' ἄλλῳ κασιγνήτῳ ἢ φίλ' ἑταίρῳ,
 σύμμικτον στοναχαῖς τ' ἔχευον ὁμοίως κρήνη.
 Τούτων οἱ μὲν Ἀσιάτιδα γαίην ἐλεεινῶς 75
 ξύνδυο ἦτοι γε πλείους ὀρόωντο πέδησιν
 ἀφύκτοις γοερῶς ἴκανον, οἱ δὲ Θρηκικὸν
 φ. 181β κλίτος παρελέγοντ' ἐς τὰ κύκλω πρωτίστως.
 Αὐσονίων φιλοχρίστοις ἄνδρες' εἰς ὠνήν
 τληπαθεῖς προὔκειντ' ἀλεγεινὸν πᾶσι θέαμα, 80
 οὐ τι φορητὸν ἐπαίειν, μήτοι γ' ἰδέσθαι,
 ἀνδρῶν, φεῦ, πολιάς χειρῶν ὑπὸ βαρβαρικῶν
 ἐλκομένας ἀτίμως. Τούτων αἰδέεται πάρος
 Ναζιραίων τε Θεῶν περὶ ἀνατεθειμένων τε
 πόντιον σμῆνος νηυσὶ πεντήκοντα πρὶν, 85
 ὡς ἐνέπουσιν οἱ ταυτὶ γράψαντες, πρὸς τρισὶν
 ἐξωρμημένοι γαίης Αἰγύπτου Σαρακηνῶν,
 τήνδ' ἐπολιόρκουν ἀλὸς ἀτρυγέτιο κατ' ἡμαρ,

- ἦν γε παραστησάμενοί θ' ὡς οὐκ ὄφελον, ὦμοι,
 τῶν ἄλλων πρωτίστους διαφερόντως εἰς ἓν 90
 συλλεξάμενοι αἰμοβόροι σκύλακές τε πᾶρ νηφῶ
 τριακοσίους θειοτάτου μεγάλ' ἐν μάρτυσι
 ἤρωός τε Γεωργίου κοσμήτορος ἀνδρῶν
 ἠγεμόνων σκηπτούχων ἠδὲ βασιλείων τε 95
 νηλεῆς ἀκρίτως πάντας κατέπεφνον ἄρδην,
 ὡς ἐπέτελλ' ἔξαρχος ναῶν, φασί γε, τάων.
 Πάντα λεῶν ἐξηνδραποδίσαντο πτολιέθρου
 γηραιῶν ἤ μὲν νηπυτίως χωρὶς γυναίων·
 αὐτὰρ ἠλικίην ὄσ' ἔμελλ' ἐγγυαλίξαι 100
 λύτρ' ἀπειρέσια δῆσαντες, κατ' ἐνθέντες
 ναυσὶ γλαφυρῆσι, ἀτὰρ λαΐφος διάραντες,
 φίλην ἐς πατρίδα γαίην καθυπενόστουν,
 τήν τε πόλιν μέγ' ἄρ' ἄπασαν Ἡφαίστῳ παρέσχον,
 φ. 182α γηραιοὺς δ' αὖ, νηπίων πληθὺν νεόλεκτον, 105
 ἔθνεά τοι κλαυθυρίζοντα οὐκ ἐλέαιρον.
 Παιανίζοντες πατρίδα γαίην οὐτοί γ' ἐκίχειον.
 Ἄστυ γ' ἐνιαυτοὺς διήρηκεσε δύο ἐφεξῆς
 πρὸς τρισὶν εἰκάσιν, ἠδ' αὖθις μῆ δεκάδι τε
 ἄοικον, ἄπειρον ἐκ μερόπων θέαμα ἀλεγεινόν.
 Αἶνῃν ἄλωσιν πολὺδακρυν Ἄρηά τοι πάντη 110
 βουλομένοις ὄράαν ἦν. Καὶ τάδε μὲν πάροιθεν·
 νῦν δ' αὖ πολλῶ διαφέροντα ὄσφ καὶ χεῖρω
 τῶν προτέρων γεγεννημένα ἐξερέω μάλιστα
 οὐνεκα θυμοῦ ἀπώλειαν ἐσχάτην τε,
 τῆμος ἐπεὶ καὶ πολλοὶ μάρτυρες ἀνεφάνησαν, 115
 οὐρανίων τε γερῶν ἀξιοθέντες πάνυ.
 Νῦν αὐτὰρ οὐκ ἦν τοῖον καυχῆσασθ' οὐδέν.
 τίς γε πόρει κεφαλῇ μου ὕδωρ, ὀφθαλμοῖσι
 πηγαίην δακρῶν ἀένναον Σιών
 ὡς κε μυρήσοιμ' ἂν ἀξίως πάθεος ἤδη. 120
 Ἄειθαλῆς ἦν ὅτε πολλὸν χαρίτων τε
 βρίθουσα λευγαλέον ἡμαρ πάντ' ἀλέγειεν
 ἐκτροπιαζομένη αἰεὶ κήδεα λυγρὰ τύχη.
 Καὶ μὲν ἔην αὐτῆς χάρι' ἅπαν τὸ πλήρωμα
 ὡς ρά ἐνισκῆψάν τ' οὐκ οἶδ' ὄθεν θρηκικοῦ τοῖ 125
 βορραίου πληρες νέφος οἶστων δὴ πυρίνων
 ἠδὲ χαλάζης· αὐτὰρ ἀειρόμεν' Ἀδριανοῖο
 βασιλῆος ἄπειρον κάλυπτον κάτα γαῖαν

- φ. 182β Μακεδονίης· ἄλλη μέντοι πορεῖ· ἐμφαῖνον
 ποιεῖσθ'· εἶσι δ' ἄρ' ἀτεχνῶς Φιλίπποιο γ' ἄσται. 130
 Τῆδε γάρ ἔσχε νόον περιβαλεῖν Θετταλῶν τε
 πρωτίστην πόλεων ἐξ Ἄγαρ ἔνθα κύκλω
 λαβῶν καὶ περινοστήσας γόνος ὠκύμωρος
 ἐξώλης προόλης τε ἀλὸς γ' εἰς ἅλα στρατῶ,
 πάνδεινα βλεμεαίνων, καὶ μιν οὐκ ἀφέξειν, 135
 πρὶν ἂν παραστήσοιτο τήνδε πάροιθεν. Ὡς γάρ
 ὦτο μῦθοισι κέυθειν ἀπατηλοῖσι
 βούλευμα δόλ'· ἐπει δ' οὐκ ἦνυε, μῆνιν σφοδρῶς
 οἰκουροῦσαν ἔχων, ὄρμαινε βίη πρὸς μάχην.
 Καὶ μὲν οἷστοις πυκινοῖς ἔβαλον λοιγὸν εἶσω 140
 ἢ προιάψειν δεινὸν ἅπαν ἦκιστ' ὀροδοῦση
 κείθεν ἰὸν τ' ἔγχριπτὸν τ' ἄσται κλίμακας ἔξω
 τηλόθεν ἔγγιστα φέρον, ἠριδὸν τ' ἐπὶ τείχει,
 ἄλλοι δ' ἄποθε βάλλον τοῖσι βέλεσι πλειστοῖς
 παραπλήσι' οὐρανόις ἄστρασι. Κεφαλῆς 145
 ὑπερ ἠῆρ ἅπας ἐπληροῦτο, βῖων δὲ κλαγγῇ
 πλειστον ἀειρομένην βρέμεται τόσον ὡς μηδαμῶς
 οὐδὲν κλύειν ἄτερον ἀγαυὴν ἑτέροιο.
 Αὐτὰρ ἔνδοθεν ἑσταῶτες τοῖσι προμαχώσιν
 ἔμπροσθεν δ' ἐμάχοντ' ἀγνηροῖη μεγαθύμως, 150
 ἀκροβολισμοῖς χρώμενοι καὶ καταπέλταις τισί,
 δόρρασιν ἔγχεσι τε κλονέοντες δηρὸν αἰεὶ
 ὡς πρωτίστην ἡμέραν ἀλλήλοισι φέροντες
 Ἄρην· χεῦντο δ' ἀπειρέσι' αἵματα πολύδακρυν
 ἀμφοτέροισιν ὁμοίως. Ἐξῆς τῆ τριτάτη 155
 εἰσωθοῦντο οἱ μὲν δι' ὄρυγῶν τεύχεος ὑπο
 ἠγμένοι κύκλω, αὐτὰρ ἄλλοθί που βεβαῶτες.
 Ὡς σμήνος μελισσῶν, ἠνίχ' ὁ γόνος τῶν σίμβλων
 ἐκφορέοιτό γ' ἐφεξῆς ἔνδοθεν εἶναι ἀνάγκη
 ἐσθίειν ἀλλήλας ἠδὲ μάχεσθαι πλήθει, 160
 ὡσαύτως οἷδ' ἐμπίπτοντες ξὺν ἀλλήλοισι.
- φ. 183α Μάλ' ἐραΐζετο ἀνδρῶν ἠρώων φίλον ἦτορ.
 Ἦν δ' ὄρααν πάντη γ' αἰμάτων ἀπειρων χεῦμα,
 οἰμογὰς οὐλομένων ἀντίβιον, αὐτόθι δ' ἠχῆ
 Οὐλύμπιοι καρήνας ἀειρομέν' αἰθαίρ' ὄρτο 165
 νηπυτίων ἀεικέα λοιγὸν σφῶν γοερῶς τε
 κλαυθυμριζομέν' ἄορι κασιγνήτους αὐτῶν
 γευναμένους πνείνοντας ὀλοίσθια ἠδὲ καίρια

- πείσεσθαι μελλόντων ἄλλη τε γλυκὺ φάος
 μητρόων ἀπαίρον κλοιὸν ἐνὶ δειρῇ φέρον. Ἐτάρ
 καὶ ὄν ἐφίλει μάλιστά γε τοκεὺς πάροιθεν 170
 υἷα τῷ χέρ' ὄπισθε πέδησεν ἄλύτοις δεινῶς
 τυπτόμεν' ἐξάγοντος πείρετ' ἀνίη θυμόν,
 πάντοθεν ὄξυ οὐτάμενος βέλει ἀϊδήλω.
 Πυρὶ ὁμοίσιον ἤγετο Κουρήτων, ἐσμός τε 175
 βαρβάρων ὑπὸ χειρῶν πρηθῆν' Ἀysonίοις γε
 μέλλων Ναζιραίων πληθὺς θ' ἱερῶν κάρτος
 παρθενικῶν γυναίων πολυάριθμον σύνταγμα
 ἔθυσ' ἀριθμῷ πλείω γ' ἐξακισχιλίων
 συνελέγοντ' ἡμὲν νεκῶν ἀνδρῶν ἠρώων. 180
 Τῆδε τάφους ἀναμοχλεύοντες θειοστρυγεῖς
 φ. 183β ὄρμαινον ἄρδην αὐτοῖς νηοῖς στρέδαί κατά.
 Τίς δέ κε ταῦτα θυμῷ ἀδακρυτὶ παρείη,
 εἰς μὴ τοι κάλλος γ' εἶη ὄδε αὐτόχρομα;
 Τίς δύναται ἂν ἀναγράψαιτο λόγος πάνθ' ἐξῆς 185
 ἱστορίῃ μὲν δοῦναι κρατίστοις ἀνέρεσσι,
 τίς δ' αὖθις τόσσον κλέος ἔσχε λόγου Μουσάων
 πάντ' ἵεναι ῥηιδίως τότε γιγνομένων;
 Καὶ πρότερον Σναχηρεῖμ ἀγείρας στρατὸν οὐ τι
 τάχ' ἀριθμῷ βληθῆν' ἐκ Περσίδος γαίης 190
 καθ' Ἴερουσαλήμ πορθήσων ἵκται μεμαῶς,
 πλείεστά γε ἠνορέη ὄφρα κάρτος γε κατασχῶν
 ἀνάξευξ' ὡς ᾤετο κοσμήσων οἰκείαν
 λαφύροις ἐντεῦθεν ἀγήνωρ. Ἐνθ' εἰσβάλλει
 πάντοθεν ἦτοι ὃ γ' ὡς ἐνόμιζε παραστήσασθαι 195
 τήνδε ἀναιμοτὴ νήπιος. Ἀτάρ ἔγνω παθῶν
 ὡς γάρ ἐπεὶ φάος ἠελίοιο ἔδυν' ὑπὸ γαῖαν
 καὶ νύξ πάντη διεσκίδνατ' ἐπ' αἶαν, στρατὸν
 νήδυμος ὕπνος ἔσχεν ἅπαντα· κατ' Οὐλύμιοιο
 καρῆνων ἄνωθεν διαπτὰς κατέπεφνεν 200
 ἄγγελος αὐτόθι, μικροῦ γ' ἐξερέω, ἅπαντας.
 Καὶ γε Σναχηρεῖμ βασιλεὺς Περσῶν ἐπανῆκε,
 πολλοστὸν πάνυ ἦδ' εὐαρίθμητον μεθ' ἑαυτοῦ
 στρατόπεδον φορέων ἠσχυμένος, αὐθὶ δ' ἀνῆει.
 Ἐξῆς οὐδὲν τοιοῦτόν γ' ἠμέλησεν ἔτι οἶ, 205
 ἀλλ' οὐδ' ἐνταυθοῖ θεομηνίαν τιν' ὄρῳμαι
 οὐνεκά τοι συδὸς ἡμὲν χλοῦνονο κατέστραπται
 φ. 184α τάδε· ἵνα δ' ἐρέω μάλισθ' ὑποφητῶν θείας

αὐδὰς καὶ ταυτησί χρήσομαι ὧδ' ἐγκαίρως.
 Ἐλλώρια μὲν οἰωνοῖσί τε πᾶσιν ἔθεντο 210
 κύνεσι, βορρὰ δὲ χροά τ' αὐθις κυδαλίμων
 θνησιμαῖά τε τῶν δούλων σου βρώματα φηρσίν
 ὑπαιθρα, καὶ παρῆν γ' ἔνταφιάσων οὐ τις.
 Θυγάτηρ μὲν Σιών καταλέλειφθ' ὡς σκηγιή
 φυταλήη δὴ βοτρύων οὐκ ὄντων οὐδέν· 215
 ἐξέχεαν δ' αὐ αἶμ' ὥσει ὕδωρ γῆς κύκλω,
 ἱρὰ δὲ τεμένη ἐβεβήλωσαν τάδ' ἐναγεῖς,
 κατορχήσαντ' ἀνιέρως οἱ βέβηλοι· ἄλλα
 μὴν κατωρύξαντο θεμέθλων, οἴομεν' εὐρεῖν
 γαίην ὑπὸ χρυσόν τ' ἦδ' ἄργυρον σφίσιν αὐτοῖς. 220
 ὦ πόποι, τίς δ' ἄρ' ἀξίως τραγωδεῖ πτόσιν
 ἄστεος, ἧς οὐδεὶς ἀνήκοος ὑφ' ἡλίω;
 ὦ πρότερον μὲν ἔδος κόσμιον ἐρατεινόν τε
 οὐδέν τοῖον ὅσα γε μάλιστ' εὐφραίνειν οἶδε· 225
 ὦ πάρος μαρτύρων ἀγλάϊσμα θεῖον
 ἢ τε μὲν ἅπανα διάφορος σοφίη παραιρεῖται.
 Στηλογραφία θεῖων ἐκτυπωμάτων τε
 τὰ μὲν ἐρριπτοῦντ' εἰς ἔδαφος γε ἀτίμως, πᾶσι
 δυσμενέεσσι προῦκειντ' εἰς ἄγος αἰεὶ κοινόν.
 ὦς καὶ ταῦτα μὲν ἔπλετο εἵνεκα ἀμπλακιῶν. 230
 ὦ μελέων εὐρύθμων φωνῶν ἀοιδῶν τε,
 θειότατον πάρος σκηπτούχων ὠράϊσμα,
 νῦν δ' ἄληστον πένθος ὀρᾶσαι θεωρεῖν πᾶσι
 φ. 184β βουλομένοις μετέπειτ'· οὐδεὶς γὰρ ἀνορθῶσαι 235
 δύναιτ' ἂν οὐνεκα παρερῆς ἄλλη τῇ αἴσα
 δυσμενεῖ μάλιστα φύλῳ ὑποέπλεο δεινῶς
 σκηπτούχων αὐτοκράτορ' ὡς πορρωτάτω γε.
 Αὐτὰρ θεῖς κίνδυνον νῦν θυμοῦ πέρι· κύκλω
 γὰρ σέο, κύκλω Πέρσ' ὀλετήρες, ἀτίθασον φύλον.
 Σμύρνης πάλαι πεσοῦσης κρηπίδων ἐξ αὐτῶν, 240
 εὐρατο τάχος πτόματος ἀνάκλησιν ἄποικος.
 Ἀθήνησί τε Αὔσονίων τηνικάδε αὐθις
 ἀνῆκ' ἐς μάλιστ' ἀρχαῖον κόσμον τόσσον
 οὐ πόρ' εἰς οἰκῆτορσι γόον· ὡς ὄφελλες
 καταδῦν' ἅπαξ ὡς πρότερον θρυλλοῦμεν' ἄστου γε 245
 πενταπόλιος ἐν ἀμφιτρίτῃ τά γε ἐφεξῆς
 δεξόμεν' ἄλγ' ἤμελλες ἀλαιεῖνεν δύσμορ' ἔμοιγε.
 Νῦν δ' ὀράται δισσῶς ἀλοῦσ', εἰ καὶ τρίτην

- μοῖραν θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι ἐπιέναι μάλα
 πρωτίστην Λατίνων τε θεοῖο παρατραπέντων 250
 ἀφραδί' ἤμὲν ἀγνηορήϊα δογμάτων χάριν
 γιγνομέν' ἐξ Ἄγαρ ἀνάστασις ἀνδραποδισμὸς
 τῶν τεκέων μικρῶν τριτάτην γε τελευτῶν
 τὰ οἰκείαν δι' ὑπονόστησιν μὲν ἐκοῦσαν
 σφῖσί τε γιγνομένην μεγάρων καὶ ἄλλων αὐτοῖς 255
 ἀκινήτων τε κτεάνων. Φιλέουσι μάλιστα
 δὴ μέροπες σφετέραν πάτριον ξέν' ἔδαφός θ' ὑπὲρ
 εἶ τοι καὶ πρὸς ἀέρ' οὐχ' ἦκιστ' εὐαγῶς σχοίη
 ἦδ' εὐθηνί' ἐδωδῖμον πλέον οἰκείας
 φ. 185α ναιετάειν. Ἐπτά μὲν Λατίνων ἔτεα ἔσχον 260
 οἷδ' ἐς ἐπικουρήν ἔθνος, ἴν' ὡς ἐκάς ἄλλα
 τὴν ἔφοδον συστέλλωσιν Ἰσμαίλιτων
 καὶ πόρρω που τῆς γε πόλιος ἐκείνων ἴλας
 ἀποθέειν κυδάλιμον κῆρ μεγαθύμονι γνώμη
 ἀντίβιον πάρος εἶργειν ὄσση δύναμις ἦν. 265
 Πολλάκις κατηγωνίσαντ' ἐκχυθέντ' ἄφνω
 καὶ τρόπαιον στήσαντες παλαμναίων ἄπο,
 ἀλλ' ὕστατον ἄμιν τόσα λύγρ' ἀπάντησε ταύτη
 συμβῆν' οἷδμασι λευγαλαίοις πόντοιο
 στρατοῦ μάλα πολυφλοίσβοιο ἄπειρ' Ἀσίδης 270
 ἦδ' Εὐρώπης, ὥστε περιδρομον αἰεὶ κλύσαι.
 Καλύπτουσι μὴν πάρος ἀνδρῶν ἠρώων τε
 μάχας καὶ τρόπαια· πρὸς γὰρ τὸ τελευταῖον δὴ
 ἐκβάν ἕκαστον τῶν πραγμάτων ὡς τὰ πολλὰ
 κρίνεται· ἀλλὰ σύ γε χρόνιος τεδὸν ἄλγος πέψη,
 οὐλομένην αἶσαν μελετῶσ' αἰεὶ, καὶ κόσμον 275
 ὄν προΐαψ' ἐς πύλας Ἀἰδαο θάτερον ἦδη
 ἠνδραποδισμένον ἀνοικτὶ καθοράας ἄγχι
 καὶ ὅσοι μέλλουσιν ἐνέπειν κατόπ' ἐξερέουσι.
 Ἥρθης μὲν πρότερον κρείττων πολίων, ἐνίων πλὴν,
 νῦν δ' ὥσει ὕδωρ ῥέον ἐξέλιπεν χειμῶνος
 ὦρη τῆσι χαράδραις, ἠνίχ' ὑετὸς γ' ἄνωθεν
 οὐ κατενεχθὲν πρότριτα ἦδ' ἔτι παραμενέειεν.
 Καὶ γὰρ ἔοικε παραδείσῳ ἀειθαλεῖ μάλα
 τερπνὴν ἠδίστην ἐπιβάλλουσιν ὀφθαλμοῖς, 285
 φ. 185β χάριν ὄσσην βραβεύβοντι θέσεώς τε θεωρήης
 καὶ προσέτι γ' ἀπολαύσεως· ἐπιὼν ῥαγδαίη τε
 κατ' Οὐλύμπιοι καρῆνων νεφεληγερέτας

	<p> ἀνωθεν χάλαζα, βορραίου θρηκικοῦ πνεύσαντος γ' ἐπὶ ροίζῳ τουτονὶ ριζόθε σείσει, 290 τινάξει δ' αὖ ἄωρόν γ' ἔτι ὄζοις καρπὸν βρίθοντ' ἀειθαλῆ ἀείζωον θεῖον. Κεῖται μεσσηγὺ Μακεδονίης Ἑλλάδος οἶον τι κέντρον τοῦ οὐρανοῦ κύκλου περὶ γαῖαν, ἦτοι μὲν ἀμφιτρίτη κοινωνεῖ Ἀσίας 295 Εὐρώπης δ' ἀτὰρ ἠπειρῶ διάκοσμον θεῖον νηῶν ἀγακλειτῶν πάνυ γε χαριέντων, πρὸς δέ γε Μουσάων ἔργ' ἠδ' Ἑρμοῦ, τῆμος πλείονά που ἦρ' εἶδέ τις, ὅς κε δύναίτο φράσαι, πρωτίστης βασιλίδος ἄτερ μάλιστα ἦνθει 300 ὄσσα πάροιθεν. Ἀναβλύσεις αὐτὰρ πηγαίας ρείθρων δαψιλῶς μαρτυρικῶν λειψάνων ἀνάων ἄχρι τήμερον ἄρδει πλεῖστα ἔθνεα καὶ σφίσι γίγνεται ἀλεξίκακον αὐτοῖς φάρμακον μεγαλήτορος. Ὅς δὴ Ἑρκούλιον 305 δεινὸν ῥα κατέπεφνε δράκοντά πω μάλα δειδιότα, πῦρ μέντοι γ' ἐκπνεῖοντ' αἰδηλὸν· τὸν δ' ἄνωθ' ἐνδὺς πανοπλίαν ἐξενάριξεν κάρτος ἀριπρεπὲς ἄορι θεῖος Δημήτριος. Ἄγαλμα Θετταλῶν νίκην ἦρατ' ἀρίστην 310 τοῦ σφετέρ' ἔγνωκ' ὀλισθήματος ὁμοῦ πλάνην τε οὐλομένην ὀρίων Γάζης νόσφι προῖταψεν, κλειομένας πτύχας γε πάροιθεν ἐρωῆι λύθρου ἄνω διάρας. Οὐλύμποιο φαινοτάτου δέ πυρσὸν ἀνήψας ναυαγοῦσιν ἀέριον ἄμμιν 315 ἠδὲ περαιοῦσ', ἧ τε πέλαγος ἀχανὲς τῷδε βίῳ ἠερόεν μάλιστ' ἀλαμπὲς θεῖον βουλομένοις ὑπέρχεσθ' εὐθαρσῶς τὸν ἀγῶνα, νῦν μὲν ἀείρας ἔνθεν σείο πολίσματος ἄνω ἀλήκτους πρὸς σκηνάς ἀειγενετῶν, ἄμὸν 320 ὑπὲρ νοῦν βαίνοντας κληῖρον τῆδε κάλιπες, ἔξοχ' ἄριστε μεγαθύμων. Αὐτὰρ σέο ἔθνει ἄποθεν ἡμῖν αἰτιδήλως ἐχθαίρων πάντη Αὔσονίων δόξαν ἀπούρας τηλόθι λαβῶν ἔσχεν. Ὁ δ' αὐχεῖ ἠνορέῃ, καὶ κύδει φυσῶν 325 κάρτει ὡς μεγάλως πόλεμον διενεγκεῖν τούτῳ καὶ νίκην ἄρασθαι ἐπ' αἶαν σχεδὸν πᾶσαν ἦτοι ἐγὼν ὀράας ὥσπερ τὸ καὶ ἀλύω,</p>	
φ. 186α		

καὶ μευ ἄλγεα θυμοῦ ἀγαννόφρονος οὐ τι
 ῥηιδίως φορέω σέθεν ὕπερ. Ἐκατηέργῳ 330
 μέντοι χραισμεῖν, ἀπολέποιπεν. Νῦν, ὡς οἶσθα,
 λείπεται διὰ λόγ' ἐξερέειν τὴν τραγωδίαν,
 ἥδ' ὡς οἶομαι ταύτη συνείρειν τε ἔπαινον
 οὐ τι μὲν εὐχαρι κατ' ἄλλον δὴ, ὥσπερ ἐγῶμαι.

Γ'. ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗ ΜΟΝΩΔΙΑ

- στ. 1-3 Ἐναγνώστης, 70, 2-6. Πρβ. καὶ τὸ ρῆμα π ρ ὀ κ ε ι μ α ι τοῦ Ἐναγνώστη (στ. 5-6), ποῦ τὸ μεταχειρίζεται τρεῖς φορές καὶ ἡ Μονωδία, (στ. 36, 80, 229). Τὸ νόημα τῶν στίχων 2-3 τῆς Μονωδίας τὸ ξανασυναντοῦμε στοὺς στίχους 121-122, 131-132, 223, 280, 284-287.
- στ. 4-5 Ἐναγν., 70, 1-2 «Τίς ἂν εἰδὼς πάθεισι θρήνου ἐξι-σοῦν τὴν Θεσσαλονικέων ἀξίως πόλιν ὠδύρετο;» Πρβ. καὶ ἀνάλογες ἐκφράσεις τοῦ Ἐναγνώστη μὲ τὸ ἐπίρρημα ἀ ξ ί ω ς καὶ στοὺς στίχους 34, 120 καὶ 221 τῆς Μονωδίας.
- στ. 20-21 Ἐναγν., 74, 11-13 «. . κρεῖττον ἂν ἦν ἐνὶ τῆς γῆς ἀνατιναγμῷ ταυτὶ καταπετωκέναι καὶ μηδὲ λείψανα γοῦν ἐναπολελεῖσθαι τῷ τόπῳ».
- στ. 36 Ἐναγν., 72, 19 «. . νυνὶ δὲ θέα πᾶσι γέγονας ἀπευκταία». Πρβ. καὶ τὴ σημείωση στοὺς στίχους 1-3.
- στ. 38 Ἐναγν., 70, 8-9 «. . πηγὰς τε δακρύων ἐξ ὀμμάτων προχεῖσθαι . . »
- στ. 39-40 Ἐναγν., 74, 23-24 «. . φωνῶν νῦν αἶρεται ἀσήμων κραυγὴ . . » Πρβ. καὶ 74, 8 «. . θεοστουγὴ διαπράττεται . . »
- στ. 65 Ἐναγν., 10, 18 «. . εἰσπραχθῆναι δίκας . . »
- στ. 66 Ἐναγν., 76, 14 «. . ἀσυγγνωστα πταισάντας . . » Πρβ. καὶ 22, 8-10 «. . τῆς ἡμῶν ἀμαρτίας ἐκάστου τὸν ἀόρητον εἰς ὄργην καθ' ἡμῶν κινήσασης, παιδείαν ἡμῖν ἐπενεγκεῖν πταιοῦσιν ἀδιόρθωτα..»
- στ. 67-83 Ἐναγν., 40, 18-44, 13 «Εἶλκον οὖν ἀναμείξ . . συνδιάγοντας ἐξ ἀνάγκης ὁμοῦ». Πρβ. καὶ τοὺς

- ἐπὶ τὸ πολεμεῖν . . . »
- στ. 140-145 ἸΑναγν., 24, 30-32 « . . . καὶ τῆς τοξικῆς πολλακίς τῆς ἡμέρας, ἀλλὰ δὴ καὶ τῆς νυκτὸς οὐκ ἡμέλουν . . . », 34, 10 « . . . τῆ τῶν βελῶν συνεχεία . . . », 24, 28 « . . . κλίμακάς τε εἰσκομῆσαι . . . », 32, 10 « . . . ταῖς κλίμαξιν ἀνιέναι . . . » κλπ.
- στ. 163-164 ἸΑναγν., 42, 3-4 «Καὶ συνεχύθη μὲν ἡ πόλις καὶ βοῆ παρὰ πάντων σύμμεικτος ἦρτο καὶ θορύβου πάντων καὶ γόων μεστὰ».
- στ. 166-174 ἸΑναγν., 42, 15-18 «Νήπια . . . ὑποτίθια ἐλεεινῶς κλαυθμηρίζοντα . . . ». Πρβ. καὶ τὴ σημείωση στοὺς στίχους 67-83.
- στ. 179-180 Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑξ χιλιάδων (6.000) σκοτωμένων εἶναι φανταστικός. Εὐκολώτερα θὰ μπορούσε νὰ μιλήσῃ γιὰ τοὺς αἰχμαλώτους, μιὰ καὶ τοὺς μοιράστηκαν οἱ Τοῦρκοι, καθὼς λέει ὁ ἸΑναγνώστης (52, 19-21), ὅταν μαζεύτηκαν στὸ Βαρδάρι. ἸΕξάλλου κι ὁ ἴδιος ὁ ἸΑναγνώστης μιλάει βέβαια γιὰ ἑπτὰ χιλιάδες (7.000) αἰχμαλώτους, δὲν τολμάει ὁμως νὰ ὀρίσῃ καὶ τοὺς σκοτωμένους, ὅπως τὸ κάνει ὁ συνθέτης ἐδῶ γιὰ λόγους μετρικούς, ἀλλὰ ὄχι καὶ μὲ ἱστορικὴ εὐθύνη.
- στ. 181-182 ἸΑναγν., 48, 18-19, 22-23 « . . . ἠνέφκτό τε καὶ καταβέβλητο μνήματα . . . ». Πρβ. καὶ 46, 29-48, 6.
- στ. 185-186 ἸΑνάγν., 2, 14-15 « . . . τοὺς εἰς ἄκρον δυνάμεως λόγων ἐληλακότας . . . »
- στ. 210-211 Ὁ στίχος εἶναι ὀμηρικός « . . . ἐλώρια τεῦχε κύνεσσιν οἰωνοῖσι τε πᾶσι . . . » (Ἰλ. Α, 4-5), ἀλλ' ὁ ἸΑναγνώστης τὸν διασκευάζει κάπως σὲ « . . . ἐλώρια δὲ κειμένους » κλπ. 40, 23-24
- στ. 216-220 ἸΑναγν., 46, 29-48, 6. Πρβ. καὶ τὴ σημείωση στοὺς στ. 181-182
- στ. 221-222 ἸΑναγν., 70, 2 « . . . ἀξίως πόλιν ὠδύρετο . . . ». Πρβ. καὶ τὴ σημείωση στοὺς στ. 4-5.
- στ. 223-224 ἸΑναγν., 70, 4 « . . . αὐτὴν λαμπρὰν καὶ ποθεινὴν δεικνύσα . . . », 72, 18-19 «Θέατρον γάρ πρότερον αὐδαίμων ἦς . . . » Γιὰ τὶς ὀμορφιές καὶ τὰ μνημεῖα τῆς Θεσσαλονίκης ἰδὲς γενικὰ ὀλάκερη τὴ Μονωδία, (ἸΑναγν., 70-76).
- στ. 227-229 ἸΑναγν., 74, 34-76, 1 « . . . οἴχονται θεῖον ἐκτυπω-

- στίχ. 231-232 μάτων λαμπρότητες . . .». Πρβ. καὶ 48, 6-12.
Ἐναγν., 74, 21-23 «Ὅπη . . . θεῶν λογίων ἤδετο μέλη καὶ συνάδοντες ἦσαν ἄνωθεν νόες . . .»
- στίχ. 233-234 Ἐναγν., 64, 26-27 «. . . ἀφορμὴ τοῖς ὀρθῶσιν ἴστανται πένθους . . .», 72, 19-21 «. . . νυνὶ δὲ θέα πᾶσι γέγονας ἀπευκαΐα . . . ὄρᾶν σὲ μὴ φέροντας . . .»
- στίχ. 256-260 Ἐναγν., 70, 14-19 «ὦ, πῶς μαγνήτιδος τρόπον εἰς ἑαυτὴν ἅπαντας εἴλκεν, ἀποστῆναί τε τούτους οὐδ' ὀπωστιοῦν συνεχώρει. Τοσοῦτῳ καὶ γὰρ κατεῖχεν, οἷς αὐτοὺς πανταχόθεν ἀφικνουμένους ἐδεξιοῦτο, δεσμοῖς τ' ἄλυτοις φιλίας συνδέει, ὡς ἀντὶ τῆς ἐνεγκαμένης αὐτὴν πάντας αἰρεῖσθαι καὶ μηδ' ἐπανάδου μεμνησθαι μηκέτι».
- στίχ. 260 Ἡ Βενετοκρατία κράτησε στὴ Θεσσαλονίκη, ὅπως ξέρομε, ἑφτά χρόνια, ἀπ' τὴν 14 τοῦ Σταυροῦ 1423 ὡς τὴν 29 τοῦ Μάρτη τοῦ 1430, πού τὴν πῆραν οἱ Τοῦρκοι. (Βλ. Κ. Μέρτζιου, Μνημεῖα Μακεδονικῆς ἱστορίας, Θεσσαλονίκη 1947, σ. 43-44)
- στίχ. 273-275 Δημοσθένης, 12, 6.
- στίχ. 280 καὶ 284-287 Ἐναγν., 70, 9-11 «Πολλὰς μὲν γὰρ κάλλει καὶ θέσει, πολλὰς δὲ μεγέθει καὶ τῇ τῶν καλῶν ἀφθονία μὴδ' ὅσον εἰπεῖν ὑπερέβαλε πόλεις». Πρβ. καὶ 72, 2-4
- στίχ. 301-305 Ἐναγν., 48, 28-29 «. . . τῆς ἀφθονίας τῶν μύρων καὶ τῆς ἐκ τούτων ἰάσεως . . .», 48, 32-50 1 «. . . τῶν μύρων ἔσπευδον αὐτὴν ἐκκενωσάει καὶ τὸ ἱερὸν καὶ θεῖον λείψανον τοῦ μάρτυρος . . .»

RÉSUMÉ

J e a n T s a r a s, Deux monodies sur la prise de Salonique en 1430.

Ces deux monodies en vers sur la dernière prise de Salonique en 1430 sont des textes littéraires et se lient intimement l'une à l'autre. La deuxième suit la première quant elle s'agit de son cadre général; mais elle utilise aussi le Chronique de Ioannis Anagnostis pour tous les éléments historiques. Étant donné que la première n'a aucun rapport à la dernière prise de Salonique et la deuxième n'offre aucun élément nouvel historique, on ne peut pas les comprendre parmi les sources historiques sur la dernière prise de Salonique en 1430.